MEDLEMSBLAD FOR DEN NORSKE RHODODENDRONFORENING NR. 1 - Februar 2021 ÅRGANG 24

Lapprosen

Lederen har ordet

Kjære rhododendronvenner!

Nytt år, nye muligheter! Sjelden har vel dette utrykket vært mer passende. På foreningas vegne håper jeg selvsagt at vi skal kunne ta opp igjen de ulike aktivitetene som medlemmene er så glad i. Medlemsmøter, foredrag, hagevandringer, kurs og turer – alt som vi har hatt så altfor lite av i året som gikk. Ennå er mye uklart, men det må være lov å håpe på at ting går tilbake til det normale i løpet av 2021.

Som alle vet måtte vi avlyse årsmøtet i 2020, og det sittende styret måtte ta ett år til. Dessverre er det slik at vi heller ikke i år kan kalle inn til et vanlig årsmøte. Styret vil etter beste evne prøve å legge til rette for at vi kan få vedtatt årsmøtesakene, men det må nok bli via e-post og eventuelt digitale møter. Nærmere informasjon kommer på e-post og på hjemmesiden i løpet av våren.

Foreningas satsing på å dra i gang frøsalget igjen har vært veldig vellykka. Det kom mer enn 100 nummer på den nye frølista som ble lansert den 1. januar i år, og allerede etter to uker var det solgt frø for mer enn 6000 kr! Det er svært kjærkomne inntekter i ei tid der flere av foreningens inntektskilder har forsvunnet, forhåpentligvis midlertidig. Det er et mål at vi skal kunne presentere en enda bedre frøliste til neste år, og da trenger vi medlemmenes hjelp. Frø til lista må først og fremst komme fra våre egne hager. Der kan vi lage både artsfrø og frø til nye krysninger. Dette krever litt kunnskap, men det er ikke vanskelig å lære. Det vil bli lagt ut grundig informasjon på hjemmesida i løpet av vinteren om hvordan en skal gå fram for å pollinere egne planter. Tenk hvor mange spennende hybrider det på sikt kan komme ut av medlemmenes egne krysninger!

Det er for øvrig ikke bare frøsalget som har vært en suksess. Styret gikk tidlig i januar ut med en vervekampanje for å få nye medlemmer. Alle eksisterende medlemmer fikk tilsendt en e-post med informasjon om fordelene med å være medlem i DnR. Denne ble de oppfordra til å sende videre til potensielle nye medlemmer. Og det slo virkelig til! Allerede midt i januar hadde det kommet 12 nye medlemmer! Så året 2021 har absolutt begynt bra for Den norske Rhododendronforening, i alle fall på disse områdene.

Flere rhododendronforeninger i verden har i tillegg til interessen for rhododendron også stor satsing på magnoliaslekta. Det Sydsvenske Rhododendronsällskapet skifta for eksempel for få år siden navn til *Sydsvenska Rhododendron- och Magnoliasällskapet.* I England har de *Rhododendron, Camellia and Magnolia Group.* Både rhododendron og magnolia er surjordsplanter, og de kan utmerket godt dyrkes sammen. Siden de fleste magnolia er trær, og rhododendron er busker, vil de kunne utfylle hverandre på en fin måte i hagen. Noen entusiaster i avdeling Sør-Vest har tanker om å gjøre noe med dette. Om det blir et uformelt forum eller en mer organisert gruppe, er for øyeblikket uklart, men jeg synes det høres spennende ut å få kontakt med personer som er interessert i og har erfaring med dyrking av magnolia. I dette nummeret av *Lapprosen* har jeg skrevet en generell artikkel om dyrking av magnolia i Norge som jeg håper vil tenne interessen hos noen. Det er utrolig flotte trær, og jeg synes flere burde prøve å dyrke dem i egne hager.

Styrets sammensetning

Leder:
Ole Jonny Larsen
Bergeplass 12
6010 ÅLESUND
tlf 415 88 630
olejonnylarsen@hotmail.com

Nestleder:
Harald Olav Aksnes
Vikøyvegen 340
5600 NORHEIMSUND
tlf 56 55 04 81 / 913 06 795
harald.olav.aksnes@gmail.com

Sekretær:
Harald Kårtveit
Vestsidevegen 796
5363 ÅGOTNES
tlf 56 33 47 88 / 977 76 050
haraldkartveit@hotmail.com

Kasserer:
Terhi Pousi
Mildevegen 116
5259 HJELLESTAD
tlf 55 22 95 08 / 416 49 302
terhi.pousi@uib.no

Styremedlem:
Tor Frostestad
Syftesokbakken 30 B
4046 HAFRSFJORD
tlf 51 59 15 83 / 991 07 317
frostestadtor@gmail.com

Leder Rhodo Vest:
Tor Jan Ropeid
Løtveitveien 2
5151 STRAUMSGREND
tlf 416 20 125
torjanropeid@gmail.com

Leder Rhodo Sør-Vest:
Tor Frostestad
Syftesokbakken 30 B
4046 HAFRSFJORD
tlf 51 59 15 83 / 991 07 317
frostestadtor@gmail.com

Leder Rhodo Sør:
Knut Gjermundsen
Høyveien 58
4838 ARENDAL
tlf 908 89 685
knut.gjermundsen@gmail.com

Leder Rhodo Øst:
Bård Ranheim
Hamnehagen 14
3090 HOF
tlf 934 21 168
baardranheimok@yahoo.no

Medlemsregister:
Inger-Lise Fonneland
Mellomveien 11
4870 FEVIK
tlf 952 83 441
inger.lise.fonneland@gmail.com

Webredaktør:
Asle Wiik Larsen
aslewl@gmail.com

INNHOLD

Per M. Jørgensen: Flere tidlige vårgleder 4

Nye medlemmer 9

Frøgevinst 9

Hartwig Schepker: Rhododendron-fjelltopper i den sørlige delen av Sichuan (Kina) 10

Trond Høy: Blant lyng og andre vekster i Den tapte verden 18

Conny Assarsson: Rhododendron – mer enn bara blommor 21

Ole Jonny Larsen: Prøv magnolia 24

Per Anker Pedersen: Bladenes språk 26

Lin Scholten Didriksen: På siden – En skrivefør rhododendronelsker! 28

Harald Kårtveit: Honningsopp – en snikende fiende 30

Ole Jonny Larsen: Bokomtale: En eventyrlig reise – Rhododendronekspedisjon til Yunnan i Kina 1997 32

Ole Jonny Larsen: Mannen og planten – Ludlow & Sherriff 33

Informasjon fra DnR

Kontingent og medlemsregister 33

Årsmøte 34

Lokalavdelingenenes årsprogram 2021 34

FORSIDEFOTO: *Rhododendron eclecteum* blomstrer tidlig på våren, men må ha et litt skjermet voksested for å trives. Foto: Terhi Pousi

BAKSIDEFOTO: *Magnolia* 'Galaxy'
Foto: Ole Jonny Larsen

Lapprosen

utgis av Den norske
Rhododendronforening
Postboks 1325, 5811 BERGEN

www.rhododendron.no

Bankkontonummer: 3411 26 52622
IBAN: NO93 3411 2652 622
BIC/SWIFT: DNBANOKK

Trykk: ERAtrykk as – tlf 55 94 00 05

Redaksjon

Tor Jan Ropeid
tlf 416 20 125
torjanropeid@gmail.com

Neste nummer

av Lapprosen kommer i mai 2021. Stoff til bladet må være redaksjonen i hende innen 9. april 2021.

Stoff og bilder – i så høy oppløsning som mulig – sendes til redaksjonen, se adressen til venstre.

Flere tidlige vårgleder

Per M. Jørgensen

Det var spennende å se i *Lapprosen* i fjor vår hva det finnes av tidligblomstrende *Rhododendron* i norske hager! Åpenbart setter folk pris på de som kommer tidlig og påminner oss om at våren er i anmarsj. Det finnes forbausende mange sjeldne ting i dyrking, også en del som neppe vil kunne få en større utbredelse her nord med mindre vi får hjelp av klimaendringene. Likevel savner jeg noen med mer potensial. En viktig ting med de tidligst blomstrende er at blomstene er i stand til å tåle noen få minusgrader slik det ofte forekommer tidlig på våren, eller at de helst kommer i blomst litt etter at den verste risikoen for vårfrost er over. Her kommer et lite tillegg med kommentarer basert på erfaringer fra Det norske Arboret på Milde:

Artene:
Rh. aureum er en lavtvoksende art fra Sibir til de japanske fjelltrakter. Den er så hardfør at den klarer seg selv i innlandet østpå. De blekgule blomstene kommer så snart snøen smelter. Hos oss blir de altfor ofte offer for frostperioder i mars, men våre planter (Fig. 1) som stammer fra den nordiske arboretekskur-

Fig. 1 *Rh. aureum* i artssamlingen på Milde Foto: Terhi Pousi, 11.04.2007

Fig. 2 *Rh. barbatum* i Arboretet på Milde Foto: Terhi Pousi, 08.04.2009

Fig. 3 *Rh. fulgens* i artssamlingen på Milde Foto: Terhi Pousi, 03.04.2012

sjonen i Japan, er av en kanadisk ekspert blitt karakterisert som juvelen i vår samling og den beste form av arten han noen gang har sett. Det er denne arten Ringstad brukte da sorten 'Arnulf' (se *Lapprosen* 17, 3: 5–6) ble til (med *Rh. caucasicum* som far), og den er å foretrekke både fordi den blomstrer litt senere og har gulere og mer bestandige blomster.
Rh. barbatum (Fig. 2) er den staseligste av de tidlige rødblomstrende, men den er en utfordring å få til på våre breddegrader. Av et stort antall planter som kom opp av frø samlet på store høyder i Nepal av dansken Johannes Hedegaard (1915–1999), har vi bare noen få igjen, men de blomstrer regelbundet i mars og virker nå veltilpasset. Har man plass og godt mikroklima, går det nok å få til denne aristokratiske arten, men for generell bruk er den for krevende. Et enklere og sikrere alternativ er den lavere *Rh. fulgens* (Fig. 3)
Rh. ciliatum (Fig. 4) er en sart liten art med rosa blomster som kommer i mars. Som de aller fleste arter i Maddenia-gruppen er den på grensen av sitt dyrkingsområde og krever en beskyttet vokseplass. Dens viktigste bidrag til vårblomstringen er nok farskapet til 'Praecox'. *Rh. dauricum* 'Midwinter' (Fig. *5*) er en seleksjon av den arten som

Fig. 4 *Rh. ciliatum* i Ålesund Foto: Ole Jonny Larsen

Fig. 5 *Rh. dauricum* 'Midwinter' på Bønes Foto: Helena Jørgensen, 26.01. 2020

blomstrer tidligst av alle. Denne kan komme i gang med å blomstre allerede i «kakelinna» rett før jul. Får den en skikkelig mild periode kan den bli svært blomsterrik. Blomstene tåler faktisk litt frost, men planten misliker de stadig gjentatte våroppvekkingene den får på Vestlandet, og den har derfor dessverre lett for å gå ut. Arten har ofte vært brukt i foredlingsarbeidet av mange tidligblomstrende sorter.

Rh. eclecteum (Fig. 6) er en variabel art fra Himalaya. Vi har hatt en fantastisk gul form ('Rowallane') i årevis. Det finnes ingen andre rent gulblomstrende som kommer så tidlig i blomst (mars/april). Dessverre døde vår plante plutselig her om året av ukjent årsak.

Rh. hirtipes (Fig. 7) var Frank Kingdon Wards favoritt blant alle de flotte artene han hadde funnet, og den er kort og godt en skjønnhet når dens perlemor-rosa blomster kommer i mars. Dessverre er den heller følsom og ikke lett å tilfredsstille.

Fig. 6 *Rh. eclecteum* i artssamlingen på Milde
Foto: Terhi Pousi, 24.03.2009

Fig. 7 *Rh. hirtipes* i artssamlingen på Milde
Foto: Terhi Pousi, 18.04.2007

Fig. 8 *Rh. mallotum* i Muséhagen
Foto: Gerd Jørgensen, 23.03.2009

Fig. 9 *Rh. petrocharis* i artssamlingen på Milde
Foto: Gerd Jørgensen, 01.05.2009

Rh. mallotum (Fig. 8) er en lav rødblomstret art fra det østlige Himalaya. Den har flott bladverk med kanelfarget behåring under. Dessverre hører den til de mindre hardføre som blomstrer i tidligste laget (mars) til å unngå vårfrost som skader de knallrøde blomstene.

Rh. petrocharis (Fig. 9) var lenge ansett som en hvit, mer kompakt form av *Rh. moupinense*, men har vist seg klart skilt fra denne, ikke minst ved å ha annerledes, tyttebærliknende blad. De dekorative, hvite blomstene kommer i mars/april. Den krever god drenering som alle sine nære slektninger, men er forbausende hardfør til å komme fra så lave nivåer (2500 m) i Guizhou-provinsen i Kina.

Fig. 10 'April Glow' lyser opp i Nydalen blant sine halvsøsken
Foto: Terhi Pousi, 11.05.2006

Kultivarene

'April Glow' er den første *Rh. williamsianum*-krysningen som kommer i blomst i Nydalen, og den er uvanlig opprett i veksten så den stikker opp i plantningene (Fig. 10). Det er en hollandsk krysning fra 1960-tallet med god hardførhet og vakker, brunglinsende nyvekst. Den synes dessverre å ha gått av moten, men er vel verd en renessanse som en hardfør, tidligblomstrende sort.

Fig. 11 'April Snow' i Nydalen Foto: Terhi Pousi, 24.04.2014

'April Snow' (Fig. 11) er en av de beste resultatene av svensk-amerikaneren Carl Mehlquists (1906–1999) *Rh. dauricum*-krysninger. Den er lite kjent og merkelige sjelden i handelen. Blomstene er hvite og fylte og varer lenge siden de åpenbart tåler litt frost. Busken ser da ut som om den er dekket av snø, så navnet er velvalgt. Den kommer i gang i mars og holder det gående inn i april. Hardførheten er god.

Fig. 12 'Cliff Garland' i Nydalen, i bakgrunnen 'Sanderling' Foto: Terhi Pousi, 18.04.2007

'Cliff Garland' (Fig. 12) har vært en overraskelse på Milde. Den har et nokså dårlig rykte av å være vanskelig å dyrke og kreve ekstremt god drenering. Dessuten tåler blomstene ikke kuldegrader. Visse år, når frosten holder seg borte, er den imidlertid helt fantastisk med sine store, uvanlig flate, vakkert rosa blomster. Dens far er den ganske håpløse 'Bric-à-Brac'. Moren er en rosa form av den tidligblomstrende *Rh. mucronulatum.* Den er fremkrysset av amerikaneren Guy Nearing som registrerte den i 1970.

'Emasculum' (Fig. 13) er antakelig en separat krysning av samme foreldre som 'Praecox' har (*Rh. dauricum* × *ciliatum*). Men

Fig. 13 'Emasculum' i Nydalen Foto: Terhi Pousi, 24.04.2014

denne ble gjort av en annen foredler med andre kloner av foreldrene enn de Isaac Davies hadde da han gjorde den legendariske 'Praecox'. 'Emasculum' er svært lik sin «søster», men har mindre blad og mere lysrosa blomster. Navnet avspeiler på at støvbærerne er dårlig utviklet og iblant mangler (det latinske navnet betyr uten mannlighet). Jeg foretrekker den fremfor 'Praecox' siden blomstene er «renere» (uten blåskjær) i fargen, men synes nok at 'P.J.M.' er det beste alternativet til disse tidligblomstrende lepidotene fordi den er mer hardfør og blomstrer litt senere og unngår vårfrosten.

'Fritz C. Rieber' (Fig. 14) er en sort som ble valgt ut blant planter som kom opp fra frø vi fikk til Milde som *Rh. oreodoxa,* men

Fig. 14 'Fritz C. Rieber' ved Veksthuset, Milde
Foto: Bjørn Moe, 26.04.2007

som viste seg å være en krysning med *Rh. adenophorum.* Den blomstrer litt senere enn mora og beholder blomstene lenger. Den er derfor et bedre alternativ, men dessverre ikke i handelen.

'Frühlingsbeginn' (Fig. 15) er en lite kjent Hachmann-sort der den lite brukte *Rh. sutchuenense* er faren. Mora er også uvan-

Fig. 15 'Frühlingsbeginn' i 'Kjempedalen' på Milde
Foto: Terhi Pousi, 01.05.2006

lig, den hos oss nesten ukjente amerikanske 'Vernus'. Resultatet er da også enestående. Dette er en av våre beste tidlige sorter som årlig blomstrer rikelig i mars og holder det gående i april, men blomstene blir etter hvert ganske bleike. Burde brukes mer! Dessverre er navnet uheldig. Ikke nødvendigvis fordi det er tysk, men fordi det lett kan blandes sammen med en helt annen sort, 'Frühlingsanfang' som er en *yakushimanum*-hybrid som blomstrer senere. For øvrig har sorter med tyske navn alltid hatt problem med å bli populære i engelsktalende land.
'Frühlingsglühen' (Fig. 16) er den tidligstblomstrende av de lave røde sortene. Den blomstrer allerede fra midten av april. Dette har foredleren, Hans Hachmann (1930–2004), fått til ved å krysse 'Abendrot' 'med den tidligblomstrende *Rh*. *hirtipes* (se ovenfor). Dette ser ikke ut til å ha gått ut over hardførheten. Nokså ny, lite kjent sort.
'Isola Bella' (Fig. 17) er litt av en skjønnhet med sine store svakrosa blomster. Den er merkelig hardfør siden den gulblomstrete *Rh*. *fletcherianum* oppgis som mor. Faren er vårgleden *Rh*. *dauricum*, denne gangen i sin hvitblomstrete form. Mester for denne lavtvoksende perlen er kanadieren C. Brueckner.
'Lucy Lou' (Fig. 18) er en *Rh*. *leucaspis*-hybrid, hvilket ikke er noen god opprinnelse for planter som skal trives her nord, men her har foredleren, svensk-amerikaneren C. Larson, lyktes med å få til en plante som klarer seg rimelig godt. Den har nydelige hvite blomster med kontrasterende mørke støvknapper og var den beste for våre forhold innen Cox kom med sin 'Sanderling' (se nedenfor).
'Nobleanum' (Fig. 19) er klassikeren blant de tidlige «ekte» rhododendronene. Den oppstod så tidlig som 1830 ved en krysning mellom *Rh*. *arboreum* og *Rh*. *caucasicum* som begge var blitt tilgjengelige i Storbritannia. Der var flere som fikk denne ideen da, og der eksisterer mange kloner også fordi man ikke var så nøye med å selektere frøsådd materiale. Den svakt rosa formen som har vært kalt 'Nobleanum Venustum' (= den yndige) var en populær tidligblomstrende sort da man ikke hadde andre å velge blant, og fordi den var ganske hardfør. Den finnes i flere gamle hager, men plantes neppe lenger. I Muséhagen har vi fra gammelt av hatt den noe rødere formen 'Coccineum' som har vært ansett som den beste formen selv om den er noe mindre hardfør.

Fig. 16 'Frühlingsglühen' i Nydalen
Foto: Terhi Pousi, 29.04.2009

Fig. 18 'Lucy Lou' i 'Skattkammeret', Milde
Foto: Terhi Pousi, 01.04.2014

Fig. 17 'Isola Bella' på 'Det kalde hjørnet', Milde
Foto: Terhi Pousi, 07.05.2018

Fig. 19 'Nobleanum Venustum' i Nydalen
Foto: Steinar Handeland, 18.04.2002

Fig. 20 'Osterschnee' i Nydalen Foto: Terhi Pousi, 29.04.2009

Fig. 21 'P.J.M.' sammen med 'April Snow' på 'Det kalde hjørnet' Foto: Terhi Pousi, 29.04.2009

'Osterschnee' (Fig. 20) er som navnet sier, en tysk hvitblomstret sort som blomstrer til påske. Blomsten har en dekorativ mørkrød ganeflekk. Dette er noe så sjeldent som en *Rh. praevernum*-hybrid der foredleren, H. Hachmann, har brukt *yakushimanum*-sorten 'Mardi Gras' som far og dermed har oppnådd en lavt- og tett-voksende sort med nær hvite blomster. Burde bli mer kjent.

'P.J.M.' (Fig. 21) er den amerikanske versjonen av 'Praecox', der man har brukt den amerikanske *Rh. minus* til *å* krysse *Rh. dauricum* med, hvilket ga en svært hardfør og blomsterrik plante som er lettdyrket. En hageeiers drøm! Den er nok ikke like elegant som 'Praecox', men et sikrere kort. Der finnes flere nærstående kloner. 'Elite' er som navnet sier blitt ansett som den mest fremragende, men den er litt senere i blomst i april og blir med årene ganske høy (2 m) og fremstår da som litt skranglete. Lavere og tidligere i blomst er seleksjonen 'Victor'. Det rare navnet er forkortelse av Peter John Mezzit (1885–1960), en innvandret latvier til USA som grunnla Weston Nurseries i Massachusetts og fremkrysset mange hardføre sorter, bl.a. den lave 'Aglo' (som er Olga, hustruens navn bakvendt, se *Lapprosen* 18, 3:20) Jeg vil passe på å dementere et rykte om at 'P.J.M.' er oppkalt etter meg. Det kan skyldes en tidligere feilmerking i våre utstillinger der det stod 'P.M.J'.

'Sanderling' (Fig. 22) er et blinkskudd fra Peter Cox i Glendoick. Han arbeidet med å få frem lave hvit- eller gul-blomstrete sorter og krysset da den vanskelige *Rh. leucaspis* med den hardføre, hvitblomstrete *Rh. dauricum* 'Hokkaido'. Jeg var heldig å få en plante til utprøving i Bergen før den var navngitt, og vi fant at den trivdes og blomstret rikelig i mars med blomster som minnet om moras. Det er utvilsomt den enkleste å dyrke på våre kanter av disse vanskelige sortene som har *Rh. leucaspis* som mor. Jeg fikk faktisk æren av å navngi sorten og valgte et fuglenavn (= sandløper) i stil med blomsten og Cox' tradisjon for planter i denne serien. Dessverre er den vanskelig å skaffe da den ikke er lett å ta stiklinger av.

Fig. 22 'Sanderling' i Nydalen Foto: Terhi Pousi, 25.03.2015

Takksigelser: Som vanlig har Terhi Pousi og min kone Gerd vært uvurderlige medhjelpere, særlig når det gjelder billedmaterialet. Takk også til min datter Helena for bilder fra hennes privathage.

Kilder

Cox, P. A. & K. N. E. (1988): Encyclopedia of the Rhododendron Hybrids. London.
Cox, K. (2005): Rhododendrons and azaleas, a colour guide. Marlborough.
Jørgensen, P. M. (2014): Norske rhododendronsorter. Lapprosen 17, 3: 4–6.
Karlsson, B. (2015): 'Weston's Aglo'. Lapprosen 18, 1: 20–21.

Nye medlemmer

Vi ønsker følgende nye medlemmer velkommen i foreningen:

Åsta Birkeland	Helgavangen 3	5700 VOSS
Torunn Flottorp Glomsaker	Øvre Flottorpsvei 258	4529 BYREMO
Kjersti og Tove Gylløw	Skeisstøa 137	5217 HAGAVIK
Sissel Hansen	Ulgjellveien 75	4560 VANSE
Wenche Harnes	Ekornbakken 28	6425 MOLDE
Gyrd Harstad	Bremnesveien 585	9475 BORKENES
Arne Havsø	Trosavigveien 223	4375 HELLVIK
Inge Instebø	Dalemarka 139	5918 FREKHAUG
Sigbjørn Lapin	Lonasvingen 57	4324 SANDNES
Roy F. Lorentzen	Havoddveien 27	4823 NEDENES
Johan Orre	Kvartsstigen 1	179 61 STENHAMRA, SVERIGE
Jorunn Os	Bekkevik 59	4550 FARSUND
Sveinung Skjerahaug	Bogsundvegen 12	4233 ERFJORD
Else Tømmerbakke	Åsnesvegen 144	6969 STRAUMSNES
Randi Ese Ur	Indre Ryfylkevegen 2563	4233 ERFJORD
Kirsten Viga	Jærveien 126	4321 SANDNES
Jeff Wagner	391 Shenandoah Road	DURANGO, CO 81303, USA
Andreas Walsvik	Valsvikvegen 16	6893 VIK I SOGN
Bjørn-Petter Åsheim	Rokkeveien 786	1746 SKJEBERG
Henrik Åström	Sebbarp 503	241 62 LÖBERÖD, SVERIGE

Frøgevinst

I forbindelse med oppstart av frøliste igjen i regi av DnR har vi hatt en liten Facebook-konkurranse på FB-gruppen 'Den norske Rhododendronforening – Frøformidlingen'.

330 personer deltok i konkurransen som varte til og med 31.01.2021. Vinneren av konkurransen ble Leif-Johan Igeltorp fra Bergen.

Den norske Rhododendronforening gratulerer Leif-Johan så mye og håper han får stor glede av frøene, og at det blir mange flotte planter ut av disse frøene

Rhododendron-fjelltopper
i den sørlige delen av Sichuan (Kina)

Hartwig Schepker, Bremen Oversatt fra tysk av Tor Jan Ropeid

Denne artikkelen ble trykket i bd. 29 av Den tyske rhododendronforeningens tidsskrift Rhododendron und Immergrüne*. Vi takker for tillatelse fra forfatteren til å publisere den i* Lapprosen*. Artikkelen er andre del av en beretning om en Kina-reise i 2019. Den første sto i* Lapprosen *nr. 2 2020.*

Fig. 1 Fjellvann på Luoji Shan på 3 800 m med forskjellige rhododendronarter Foto: Hartwig Schepker

Ved siden av Yunnan var Sichuan i begynnelsen av det 20. årh. det innsamlingsområdet plantejegerne foretrakk. Mens Ernest «Chinese» Wilson med sine fire ekspedisjoner fra 1899 av konsentrerte seg om den nordlige, sentrale og vestlige delen av dagens Sichuan, betraktet George Forrest Yunnan som sin personlige «hounting ground» og gjorde alt i sin makt for å hindre innsamlingsaktivitetene til andre profesjonelle plantejegere som han så på som «krypskyttere» («poachers») i sitt nedarvede jaktområde. Etter anbefaling av sine sponsorer og oppdragsgivere valgte Frank Kingdom-Ward det sørøstlige Tibet og Burma (dagens Myanmar). Reginald Farrer konsentrerte seg derimot om det nordlige Kina (McLean 2004).

Forrests frykt for at konkurrenter kunne komme ham i forkjøpet i oppdagelsen av nye planter, var i bunn og grunn ubegrunnet. På et eller annet tidspunkt må dette ha gått opp for ham, for han skrev at *«selv etter 10 år i Yunnan er arbeidet på langt nær unnagjort»*, og at *«det bare i traktene omkring Jangtsekiang finnes nok arbeid for mange SCHNEIDERE, WARDER og FORRESTER» (McLean 2004)*. Med Schneider tenkte han på den berømte tyske dendrologen Camillo Schneider, som i 1913/14 sammen med den østerrikske botanikeren Heinrich Handel-Mazzetti var underveis i det sørvestlige Kina. I juli 1914 møtte disse tre hverandre i Lijang i det nordøstlige Yunnan. Forrest konstaterte ved denne anledningen at han ikke trengte å være redd for dem som konkurrenter, og han tilbrakte noe tid sammen med Schneider i felten. Her oppsto det også en livlig faglig meningsutveksling.

Utbruddet av første verdenskrig førte til at den ene av de to mer som følge av en tilfeldighet oppsøkte områder som lå et stykke unna Wilsons, Forrests eller Kingdom-Wards hovedjaktområder. Han kom på denne måten til å finne noen spennende nye rhododendron. Mens Camillo Schneider høsten 1914 klarte å komme helskinnet hjem, lyktes dette ikke for Heinrich Handel-Mazzetti. Han strandet så å si i 4 ½ år i Sørvest-Kina. Denne tiden tilbrakte han med botaniske reiser gjennom Yunnan og SV-Sichuan, i grenseområdene mot Tibet og Burma og i den sentralkinesiske provinsen Hunan. Hans nesten 400 sider store bok «Naturbilder aus Südwestchina» (Handel-Mazzetti 1927) er et imponerende og omfangsrikt vitnesbyrd om reisene hans. Men også de 1 717 plantenavnene som ifølge «International Plant Names Index» ble publisert av Handel-Mazzetti viser hvor vellykket hans lange og ufrivillige opphold i Kina var. Handel-Mazzetti publiserte den

Fig. 2 Motorvei på stylter i det sørlige Sichuan
Foto: Bodo Lammers

gang ti nye rhododendronarter i «Anzeiger der Akademie der Wissenschaften», den institusjonen som hadde sendt ham og Schneider til Kina. Halvparten av disse har overlevd de senere taksonomiske revisjonene av planteslekten. To helt spesielle av artene hans møtte vi på den andre delen av vår reise gjennom Sichuan i 2019.

Vi, dvs. seks tyske botanikere og hagefolk og en skotsk og en kinesisk planteentusiast, besøkte under ledelse av våre kinesiske guider He Zhijian og He Guozheng, kalt Dennis og Tom, i juni 2019 forskjellige kjente og mindre kjente rhododendron-lokaliteter i Sichuan. På den første delen av reisen vår besøkte vi de berømte fjellene Emei Shan og Wawu Shan i det sentrale Sichuan og ble kjent med en mengde fascinerende rhododendronarter og andre planter (Schepker 2019). Den andre delen fører oss dypt inn i provinsens sørligste hjørne, langt borte fra Wilsons innsamlingsområde i Sichuan og også langt unna de delene av Yunnan som Wilson gjennomforsket i 28 år helt til sin død i 1932. Hovedmålet vårt er Luoji Shan som er blitt anbefalt for oss av Steve Hootman. Steve er direktør i Rhododendron Species Botanical Gardens in Federal Way i nærheten av Seattle i Nordvest-USA og en legitim etterfølger av tidligere tiders berømte plantesamlere. Han besteg fjellet utenom blomstringstiden i oktober 2012 (Hootman 2016) og har flere ganger snakket begeistret til meg om hvor vidunderlig det måtte være å vandre gjennom Luoji Shans enestående rhododendronskoger i blomstringstiden. Dette er dessuten fjellet Handel-Mazzetti besteg på sin Kina-odysse. Ett av hans beste rhododendronfunn stammer herfra: *Rh. cucullatum*, i dag *Rh. roxieanum* var. *cucullatum*. Men vi er ikke de første tyske rhododendronentusiaster som besøker fjellet. Vårt vidreiste medlem Wolfgang Meinshausen har allerede vært her for noen år siden (Meinshausen 2014), og en kvinnelig fransk rhodoholiker besøkte fjellet i mai 2012 (Rouau 2015).

Vårt første forsøk på å besøke Wawu Shan falt i fisk på grunn av at parken var stengt (Schepker 2019), og vi fikk derfor en ekstradag som vi ikke hadde regnet med. Etter et forslag fra Dennis la vi inn en avstikker til Ling Shan Scenic Spot øst for Mianning. Vi benytter den flersporete Beijing-Kumming Expressway G 5 som enkelt bringer oss fra den sentrale til den sørlige delen av provinsen. Rett etter byen Lizipingxiang møter vi kinesernes byggeboom som ser ut til å være uten grenser. For å overvinne noen hundre høydemeter er det rett etter hverandre blitt bygget to veisløyfer i fjell-landskapet. På stylter og gjennom tunneler fører motorveien med maksimal stigning fra 1 995 m til en høyde på 2 350 m (Fig. 2). Det er ikke bare lastebiler som strever seg oppover. Også vår buss som har 18 sitteplasser og er mer enn full av vår timannsgruppe og vår bagasje, kryper oppover fjellet. Etter dette mammutbyggverket bærer det nedover og inn i Yi-folkets land. Med sine ca. 9 millioner mennesker er denne etniske gruppen en av de 55 minoritetene som blir offisielt anerkjent i Kina. Yi-folket lever spredt i fjellområdene i Yunnan, Sichuan, Guizhou og Guangxi. To millioner av disse lever i Liangshan-prefekturet i Sør-Sichuan. Yi, en folkegruppe som på Handel-Mazzettis tid også ble kalt Lolo, har ord på seg for å omgås naturen på en lite respektfull måte. Snauhogde dalsider og intensivt beitebruk er tydelige vitnesbyrd om dette. Øst for Mianning by ligger Ling Shan Scenic Spot på ca. 2 050 m høyde. Dennis har innkvartert oss i et stort hotellanlegg som virker temmelig øde og forlatt. Herfra er det kort vei gjennom en Yi-landsby opp til turistanlegget som tidlig på kvelden er nesten folketomt. Senere får vi greie på at Steve Hootman allerede i oktober 2012 hadde vært her sammen med Peter Cox. De kunne imidlertid bare undersøke området rett rundt tempelkomplekset.

Fig. 3 *Rh. augustinii*, Ling Shan Scenic Area. Foto: Hartwig Schepker

Rett ved siden av en kjempestor parkeringsplass ligger en tørr skråning hvor vi finner mange rhododendronarter som er typiske for denne høyden. I veikanten finner vi den første, *Rh. decorum*, en av de vanligste artene i Sørvest-Kina. Rett ved siden av denne på den nedbeitede skråningen vokser det mange *Rh. spinuliferum* og *racemosum*, to arter som ser ut til å klare seg godt under de tørre forholdene i full sol. Både disse to og *Rh. pubescens* og *davidsonianum* er allerede avblomstret. I Rhododendron-Park Bremen har vi i et par år også prøvd *Rh. spinuliferum* på friland. Blomstene er ikke til å ta feil av, og de opprettstående klasene med smale oransjerøde blomster gjør frilandsplanting et forsøk verdt.

Neste dag møter vi nok en gang mengder av *Rh. racemosum*. Denne arten er ikke bare ekstremt vanlig i Nord-Yunnan, men også her i den sørlige delen av Sichuan opptrer den i mengder på ulike høydenivåer. En lokal sjåfør kjørte oss neste morgen forbi det store tempelanlegget til enden av veien på 2 600 m. Her finner vi den første pilaren i en taubane som ser ut til å være under bygging, men på langt nær ferdig. Skulle den en dag stå ferdig, vil turister sveve over rhododendronskoger på vei til fjelltoppen. Allerede når vi går ut av bilen, ser vi at det på denne høyden finnes rhododendronarter som fortsatt blomstrer. Det begynner med en rosafiolett *Rh. augustinii* (Fig. 3) og *Rh. decorum* og fortsetter med avblomstrede *Rh. floribundum* og velvoksne *racemosum*, *davidsonianum* og *rubiginosum*. Dagens første store høydepunkt følger rett etterpå. *Rh. rex* ssp. *rex* vokser i underskogen i en skog hvor vi kan identifisere *Quercus acutissima* og *Acer davidii*. Senere finner vi store eksemplarer ved en fjellbekk som vi følger oppover. *Rh. rex* ssp. *rex* er skikkelig flott. Blomstringen er riktignok forbi for lenge siden, men de store bladene med sitt svært attraktive sjokoladebrune indument begeistrer oss (Fig. 4). Mange *rex*-frøplanter i underskogen viser formeringsevnen til denne storbladete arten. På store

Fig. 4 *Rh. rex* ssp. *rex* med sjokoladebrunt indument Foto: Hartwig Schepker / Frank Schnupper

Fig. 5 *Taxillus delavayi*, Ling Shan Foto: Hartwig Schepker

Fig. 6 *Nomocharis pardanthina*, Ling Shan
Foto: Hartwig Schepker

eksemplar vokser den vakre *Taxillus delavayi* som halvparasitt (Fig. 5), i den mørke underskogen fanger parasitten *Monotropa uniflora* blikket vårt, på lysere steder er det jordorkideen *Pleione bulbocoides.* Det dukker opp flere arter, en mengde *Rh. concinnum* og treaktige *Rh. strigillosum* var. *monosematum*. Dagens vakreste blomst er imidlertid *Nomocharis pardanthina*, en spesielt attraktiv, men ikke helt lettdyrket liljeslektning (Fig. 6). Dessverre har anleggsarbeidene ført til at det langs hele stien ligger mengder av avfall.

En forlatt leir nedenfor en uferdig pilar markerer overgangen til en høydesone med nye rhododendronarter. *Rh. rex* ssp. *rex* og *Rh. strigillosum* var. *monosematum* avtar i antall. På over 3 100 m høyde er det en annen art som dominerer under de tallrike faberedelgranene (*Abies faberi*) og kinahemlokkene (*Tsuga chinensis*). Vi registrerer den først som *Rh. prattii*, men etter besøket på Luoji Shan har vi foreløpig kalt den *bureavioides* aff. Taliensia-artene i denne regionen er generelt sett forvirrende. Ved siden av taxa som ser «ekte» ut, finnes det også svært mange overgangsformer som gjør en entydig bestemmelse vanskelig, noe som førte til mange diskusjonsrunder i hotellet på kveldstid.

Et stykke fra stien som går langs en fjellrygg, finner vår skotske venn John Roy en helt spesiell art i full blomst: *Rh. wardii*. Denne arten som er viktig for utviklingen av gule hagehybrider, forekommer rikelig her og blir 4–5 m høy. Å støte på den i naturen er helt spesielt øyeblikk. Mindre tallrik er en annen art som har lett gjenkjennelige blad: *Rh. orbiculare*. Den står også i full flor og viser sine store, vakre fiolettrosa blomster (Fig. 7). I underskogen finner vi en annen iøynefallende markdekkende plante som er vanlig i dette området. *Berneuxia thibetica*, som er endemisk for Kina, hører til Diapensiaceae (Fjellprydfamilien). Vi tar en rast på ca. 3 270 m. I middagspausen botaniserer vi flittig (Fig. 8), mens våre kinesiske guider i likhet med de andre dagene steller i stand et velsmakende måltid (varm te og brød, ost, skinke, tunfisk, kokte egg, gulrøtter, agurk osv.). John svermer av gårde og kommer etter kort tid tilbake med en liten gulblomstrende kvist (Fig. 9). Vi spekulerer en god stund

Fig. 7 *Rh. orbiculare* på 3 300 m, Ling Shan
Foto: Hartwig Schepker

Fig. 8 Det botaniseres i middagspauseN. Fra v. til h.: Frank Schnupper, John Roy, Hartwig Schepker, Ulrich Pietzarka, Robert Gliniars. Foto: Bodo Lammers

Fig. 9 *Rh. mianningense*, Ling Shan Foto: Ulrich Pietzarka

helt til Frank Schnupper, planteskolemann og rhododendrondyrker fra Ammerland, kommer med det riktige navnet. Det er *Rh. mianningense*, oppkalt etter byen i nærheten. Denne arten er en ganske ny oppdagelse. Den ble først beskrevet fra akkurat dette området av kinesiske botanikere i 1987. I 2012 fant Jens Nielsen fra Danmark og hans navnebror Remi Nilsen fra Norge *Rh. mianningense* også i dette området og sørget for at den ble introdusert i europeiske hager. Den hører antakelig til i Lapponica-subseksjonen og skal bli 2 m høy. Opplysningene om arten er ennå få, men det er helt tydelig at *Rh. mianningense* er en skjønnhet for hagen. De (lyst) gule blomstene sitter i et iøynefallende over 1,5 cm langt beger som kan være gul- eller også rødlig farget. Bladene er sterkt skjellet på begge sider. Valget til «rhododendron of the day» er soleklart.

Lenger oppe finnes det sikkert enda flere rhododendronarter, men nå må vi tilbake til utgangspunktet. Besøket i Ling Shan Scenic Spot var ikke planlagt, men sett under ett var det en anstrengende, men med sitt mangfold av blomsterplanter og 15 rhododendronarter lønnsom avstikker. Om kvelden kommer vi fram til Xichang ved Qionghai-sjøen. Dette er hovedstaden i Liangshan-prefekturet. Det er en storby som ligger på 1 500 m. Den har et behagelig klima og er også blitt kjent på grunn av at en av Kinas tre rakettstasjoner ligger her. Handel-Mazzetti besøkte byen i april 1914. Allerede den gangen skrev at han de som opprinnelig var «landets herrer», Lolo-folket (i dag Yi), ble drevet vekk fra dalene til fjellene. I dag utgjør Han-kineserne den klart dominerende delen av befolkningen. I de siste 100 år har byen i likhet med nesten alle andre kinesiske byer forandret seg enormt. Brede veier med asaleaer som kantbeplantning, egne sykkelveier, mange vestlige butikker fra Walmart til Starbucks, en mengde lysreklame og også moderne hoteller dominerer bybildet. Vi blir innlosjert i et nytt hotell som tilhører en internasjonal kjede. I likhet med andre kvelder i en by sitter vi sent på kvelden ved et stort, rundt bord og nyter ti forskjellige retter som Dennis har valgt ut for oss etter å ha tatt hensyn til vår vestlige smakssans.

Neste morgen trenger vi mer enn to timer for å komme fra Xichang til inngangen til Luoji Shan Scenic Area. Navnet viser at mye har forandret seg siden Handel-Mazzettis tid. Han trengte en hel dag for å tilbakelegge den samme strekningen. Som

Fig. 10 Den sentrale fjellsjøen på Luoji Shan
Foto: Ulrich Pietzarka

overalt i Kina hvor det er mulig å markedsføre naturen, er besøk gjennomorganisert av myndighetene. På Luoji Shan finnes det fire større og tre mindre blå fjellvann (Fig. 10) som lokker tusenvis av besøkende til seg. En kjempestor parkeringsplass hvor tallrike gateselgere venter på turister, og et overdimensjonert futuristisk besøkssenter (Fig. 11) ønsker gjestene velkommen. Heldigvis er det en rolig morgen, og etter å ha kjøpt billetter

Fig. 11 Besøkssenteret i Luoji Shan Scenic Area
Foto: Ulrich Pietzarka

kommer vi oss raskt gjennom en «fegrind» til en shuttlebuss som på en svingete vei i løpet av 20 minutter bringer oss 400 høydemeter oppover. Den gamle taubanen med tomannsgondoler som Steve Hootman (2016) forteller om, har gjort sin tjeneste. Istedenfor 45 lange minutter tar det nå litt mer enn 15 minutter i seksmannsgondoler som mens de svever over rhododendronskoger, bringer oss opp til 3 540 m. Når vi går ut, blir vi med en gang møtt av den første blomstrende arten, *Rh. souliei*. Langs den godt utbygde gangstien finner vi et stort antall av denne arten med blomster fra rent hvitt til mørkt rosa. *Rh. souliei* har sin østligste forekomst her. De mange forskjellige sjatteringene, blant dem også tofargete typer (Fig. 12), får oss til å ønske at vi også kunne dyrke denne arten fra Campylocar-

Fig. 12 Tofarget *Rh. souliei*, Luoji Shan Foto: Hartwig Schepker

pa-subseksjonen hos oss. I Bremen har vi helt gitt opp å få den til å trives, alle forsøk har vært forgjeves. Ikke før var de vokst opp til små planter, begynte de å dø en etter en, helt til også det siste eksemplaret oppga ånden.

Tre andre arter dominerer strekningen hvor vi stadig vekk blir stanset av grupper av kinesere, for det meste unge kinesiske kvinner, som absolutt vil ta selfies med gjestene fra Vesten. Artene er *Rh. lacteum*, som dessverre allerede er avblomstret, til gjengjeld står store busker av *Rh. heliolepis* (Fig. 13) og *Rh. sphaeroblastum* var. *wumengense* i fullt flor. De purpurrosa blomstene hos *Rh. heliolepis* har en kraftig mørk tegning og bla-

Fig. 13 *Rh. heliolepis* var. *fumidum*, Luoji Shan
Foto: Hartwig Schepker

dene en stikkende aromatisk duft. Steve Hootman (2016) kaller denne formen var. *fumidum*. Den fremstår som en overgang til *Rh. rubiginosum*, som sammen med *Rh. heliolepis* utgjør Heliolepida-subseksjonen.

Men også *Rh. lacteum* vekker oppsikt til tross for manglende

Fig. 14 *Rh. lacteum*, Luoji Shan Foto: Ulrich Pietzarka

blomstring. I den vestlige delen av artens utbredelsesområde kaller man denne arten «monarken av Chang Shan». Her på Luoji Shan vokser den østlige varianten, også kalt «Wumeng Shan Form» etter fjellet hvor den ble funnet av Peter Cox og Steve Hootman i 1995. Bladene er store og glinsende, men det vakreste er den kraftige nyveksten med lysebrun behåring. De nye skuddene skreller seg ut av knoppskjell som har en anelse av rødt. På planter som vokser høyere oppe i fjellet, er skjellene helt røde (Fig. 14). I dyrking er den østlige formen friskere og mer vekstkraftig enn den vestlige versjonen.

Fig. 15 Nyvekst på *Rh. sphaeroblastum* var. *wumengense*, Luoji Shan
Foto: Hartwig Schepker

Rh. sphaeroblastum var. *wumengense* er også avblomstret, men har til gjengjeld attraktiv nyvekst. De nye bladene har først en hvitaktig behåring og får etter noen uker en blålig fargetone (Fig. 15). De er allerede faste og læraktige og har et kjøttfarget filthåret indument. I Danmark finnes allerede noen selekterte former med særlig vakre blad i kultur.

Steve Hootman hadde advart oss på forhånd. På Luoji Shan finnes det en Taliensia-form som har voldt mye hodebry. Det varte ikke lenge før vi kom over de første eksemplarene av *Rh. bureavioides* aff. med rødprikkete hvite blomster. Hos den ekte *Rh. bureavioides*, som har sitt tyngdepunkt i det sentrale og nordvestlige Sichuan, ville man ha forventet et tett indument, men på de mange eksemplarene som vokser her, er det bare lite eller nesten ingenting å se av dette. I løpet av dagen snur vi på dusinvis av de glinsende bladene. Fig. 16 viser variasjonen i behåringen på bladundersiden. Senere samme ettermiddag finner vi også endelig et eksemplar med særlig tykk behåring. På grunnlag av indumentets iøynefallende rødfarge registrerer planten som den mest ekstreme formen i dette komplekset med en tendens i retning av *Rh. bureavii*.

En annen rhododendrongruppe sørger i oppsummeringen av reisen for ytterligere forvirring. Det er *pachytrichum-/strigillosum*-komplekset. Både Hootman (2016) og Rouau (2015) nev-

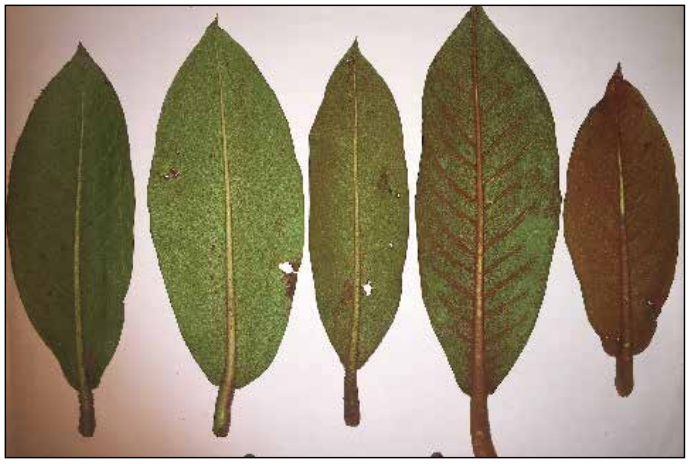

Fig. 16 Variasjon hos *Rh. bureavioides* aff. på Luoji Shan
Foto: Hartwig Schepker

ner i sine reiseberetninger forekomster av *Rh. pachytrichum* på Luoji Shan. De franske rhododendronentusiastene fant på sin reise i 2012 arten med typiske hvite blomster med en mørk flekk. Hootman (2016) var dessuten begeistret over den *«lange, gylne, myke busten»* på de yngre grenene. Våre notiser og de aller fleste fotografiene viser imidlertid planter som vi i overensstemmelse med Fang (1986) i likhet med plantene på Li Shang ville ha rubrisert som *Rh. strigillosum* var. *monosematum*. Dessverre har ingen av de andre besøkerne bilder av blomstrende planter. Hadde blomstene vært røde, ville dette ha vært en bekreftelse på at det var *Rh. strigillosum*. I den etterfølgende diskusjonen med Steve Hootman (pers. medd.) viser han til et utbredelsesmønster som er typisk for mange artsgrupper av rhododendron: «Rh. strigillosum *var.* monosematum *kan være svært lik den* pachytrichum *som vi så på Luoji Shan i 2012. Det er absolutt mulig at begge former finnes på fjellet. Hele komplekset er egentlig en 'cline' (= formvariabilitet) med* pachytrichum *i nord og* strigillosum *i den sørlige delen av utbredelsesområdet og varieteten* monosematum *i overgangsområdet hvor de to artene møter hverandre.»* For å kunne utrede dette mønsteret nærmere ville det være nødvendig med nok en reise til reise til Luoji Shan i blomstringstiden.
Den gode gangveien fører oss oppover gjennom blomstrende rhododendronskoger (Fig. 17) blandet opp med mange forrestedelgraner (*Abies forrestii*) som har attraktive stålblå kong-

Fig. 17 Plankevei gjennom rhododendronskogene på Luoji Shan Foto: Hartwig Schepker

ler. Hvor det er mer myrlendt, er det anlagt en plankevei, og hvis en rhododendronstamme står i veien, blir det ganske enkelt laget et hull i det murte veidekket (Fig. 18).
På 3 760 m krysser vi en fjellbekk som er innrammet av *Bergenia purpurascens*, en av ganske få stauder i underskogen, som ser ut til ha blitt kraftig degradert gjennom tidligere beiting i rhododendron-edelgran-skogene. *Rh. lacteum* er fortsatt vanlig, men det dukker opp stadig flere eksemplar av *Rh. phaeochrysum*. Ett av dem har et enormt stammeomfang og står laglig til for et foto rett ved siden av veien (Fig. 19).
Ved et av de mindre fjellvannene får vi for første gang øye på den svært vakre, mørkt fiolettblå *Rh. amundsenianum* (Fig. 20), en Lapponica-art som foreløpig bare finnes i noen få samlinger. Her vokser den først og fremst på åpne steder hvor den speiler seg spesielt vakkert i det mørke vannet. *Rh. amundsenianum* er forresten ikke oppkalt etter den berømte polarforskeren Roald Amundsen, men etter den norske misjonæren Edvard Amundsen som var stasjonert i Sørvest-Kina. Han hjalp Handel-Mazzetti slik at plantene denne hadde samlet, kunne sendes til Wien. (Du kan lese mer om Edvard Amundsen og *Rh. amundsenianum* i *Lapprosen* nr. 3–2008, red. anm. <http://www.rhododendron.no/uploads/2/6/1/3/26138093/lapprosen_2008_3s.pdf>)
Vannene her oppe på en høyde av 3 750 – 3 850 er omgitt av

Fig. 18 Rhododendron murt inn gangveien, Luoji Shan
Foto: Hartwig Schepker

Fig. 19 Århundregammel *Rh. phaeochrysum*-stamme
Foto: John Roy

Fig. 20 *Rh. amundsenianum* – «plant of the trip»
Foto: Ulrich Pietzarka

Fig. 21 Fjellvann med *Rh. clementinae* og *Rh. roxieanum* var. *cucullatum*, Luoji Shan Foto: Ulrich Pietzarka

meterhøye, krokete rhododendrontrær som i mange tilfeller ennå har hvite blomster (Fig. 21). Vi har Frank Schnuppers ørneblikk å takke for at vi finner ut at det dreier seg om to forskjellige Taliensia-arter. Den ene er den allerede avblomstrede *Rh. sphaeroblastum* var. *wumengense* og den andre en ny art på dette fjellet, *Rh. clementinae*, med hvite blomster med røde prikker (Fig. 22). På avstand kan de to nesten ikke skilles fra hverandre når det gjelder vekstform og blad. Under middagspausen på dagens høyeste punkt sammenlikner vi grenene vi har tatt med oss (Fig. 23). Forskjellene som man ikke

Fig. 22 *Rh. clementinae*, Luoji Shan Foto: Hartwig Schepker

Fig. 23 *Rh. sphaeroblastum* var. *wumengense* (til v.) og *Rh. clementinae* (til h.) Foto: Hartwig Schepker

legger merke til når de to betraktes på avstand, blir nå tydelige. Indumentet ser i utgangspunkt ut til å ha samme farge, men hos *sphaeroblastum* er det kompakt og sammenpresset, hos *clementinae* er det merkbart loddent. Den siste har dessuten en rødlig griffel, en rund, rødlig fiolett fruktknute og glatte stengler uten hår. Hos *sphaeroblastum* er griffelen grønn, og den har en langstrakt, grønnlig fruktknute og stengler med hår. Frank lærer seg å skille de to fra hverandre på avstand på grunnlag av barkstrukturen: *sphaeroblastum* har særlig i den nedre delen glatt bark, hos *clementinae* er den tydelig mer ru. Vi tester dette på noen eksemplar, og Frank har rett hver gang. Etter turen til dette fjellet går han bare under økenavnet «Frank Kingdon-Schnupper».

En spesiell Handel-Mazzetti-rhododendron mangler fortsatt, og den finner vi også ved de øverste fjellvannene. *Rh. roxieanum* var. *cucullatum* vokser svært ofte innklemt mellom vannkanten og de høye rhododendontrærne (Fig. 24). Hele rotsystemet må

Fig. 24 *Rh. roxieanum* var. *cucullatum* med nye blad, Luoji Shan Foto: Harwig Schepker

jevnlig oversvømmes etter kraftig regn eller under snøsmeltingen. Det overrasker oss at denne arten tolererer våt og myrlendt jord. Antakelig forklarer dette også hvorfor buskene ikke ser særlig livskraftige ut. Grenspissene har bare én bladårgang med delvis nekrotiske blad. De må ha overlevd under disse forholdene i årtier eller kanskje enda lenger, for noen busker har oppnådd et enormt omfang med en høyde og bredde på flere meter. Akkurat nå er det nyveksten med tett hårete, smale og lysegrønne blad som gjør størst inntrykk (Fig. 24).

Denne arten viet Handel-Mazzetti i det minste et par knappe ord, i motsetning til *Rh. amundsenianum* som han ikke behandlet med et eneste ord i sin reiseberetning. Den blomstret antakelig ikke da han var her. Når han sammen med Camillo Schneider bestiger fjellet til hest (!) den 16. april 1914, domineres landskapet av de 2–4 m krumvokste buskene, en av de mange *«alperose-buskene»* som sammen med de krystallklare fjellvannene og edelgranskogene (Fig. 25) dominerer «Lose-Shan», som området ble kalt tidligere. På veien ned igjen opplever vi nok en gang skjønnheten i denne «Scenic Area». I nydelig vær og nesten uten å bli forstyrret av mengder av andre besøkende omkring taubanestasjonen nyter vi utsikten over det vidunderlige landskapet.

En annen art som ikke blir nevnt i Handel-Mazzettis beretning, er *Rh. rex*, som kommer til å prege vår andre dag på Luoji Shan. Denne gangen går vi nedover fra den øvre taubanestasjonen på tre- og betongtrapper. Skogene som vi dagen før kunne beundre fra gondolen, domineres til å begynne med av rikt blomstrende *Rh. soluiei* og *Rh. bureavioides* aff., som også forekommer her. Vår skotske *Arisaema*-ekspert John Roy gleder seg over en spesielt mørk versjon av *Arisaema elephas* og lenger nede over *A. loba-*

Fig. 25 Fjelltopper på Luoji Shan med rhododendron-edelgran-skoger Foto: Hartwig Schepker

tum. Forskjellige treslag fra mange slekter sørger for botanisk variasjon: *Acer*, *Berberis*, *Hydrangea*, *Illicium*, *Rosa*, *Juniperus*, *Spiraea* og *Viburnum*. Andre rhododendronarter på veien nedover er *Rh. decorum*, *denudatum* og noen Triflora-arter, som det til dels ikke er mulig å bestemme. Dagens høydepunkt er likevel uten tvil en hel skog av *Rh. rex* ssp. *rex* med det samme sjokoladefargede indumentet som vi la merke til på Liang Shan. Men her har skogen helt andre og større dimensjoner. De største *Rh. rex*-trærne med rette stammer har helt sikkert en høyde på minst 15 m og en stammeomkrets på ca. 1,60 m (Fig. 26) – en rekord!

Denne tredagersavstikkeren til den sørligste delen av Sichuan var uten tvil svært lønnsom. Fra midten av april til midten av juni må Luoji Shan når det gjelder rhododendron, være turen verdt. Artsantallet er likevel antakelig bare halvparten av de 30 artene som oppgis i en rapport fra Arnold Arboretum. Men nå fører den tredje delen av vår reise oss tilbake til sentrale delen av Wilsons innsamlingsområde, den tibetansk pregede vestlige delen av Sichuan hvor nye høye fjelltopper, berømte fjellpass og mange nye rhododendronarter venter på oss.

Dr. Hartwig Schepker
Deliusweg 49, 28359
+ 49 421 427 066 22
h.schepker@rhodo.org

Fig. 26 Rekordstort tre av *Rh. rex* ssp. *rex* på Luoji Shan
Foto: Frank Schnupper

Litteratur:
FANG, W. (1986): Sichuan Rhododendron of China. Science Press, Peking.

HANDEL-MAZZETTI, H. (1927): Naturbilder aus Südwest-China. Österreichischer Bundesverlag, Wien und Leipzig.

HOOTMAN, S. (2016): Die 2012-Expedition nach Szechuan. Rhododendron und Immergrüne 21: 8–25.

McLEAN, B. (2004): Georg Forrest – Planthunter. Antique Collector's Club Woodbridge, Suffolk.

MEINSHAUSEN, W (2014): »Beobachtung« der Rhododendron in Szechuan. Rhododendron und Immergrüne 17: 39–48.

ROUAU, G. (2015): Back to Sichuan (May 2012). Yearbook No. 16, The Scottish Rhododendron Society: 42–52.

SCHEPKER, H. (2019): Unterwegs im »Laolin« im Westen von Szechuan. Rhododendron und Immergrüne 28: 8–27. (Norsk utgave: Lapprosen 20 2: 10–17)

Blant lyng og andre vekster
– *i Den tapte verden*

Tekst og foto: Trond Høy

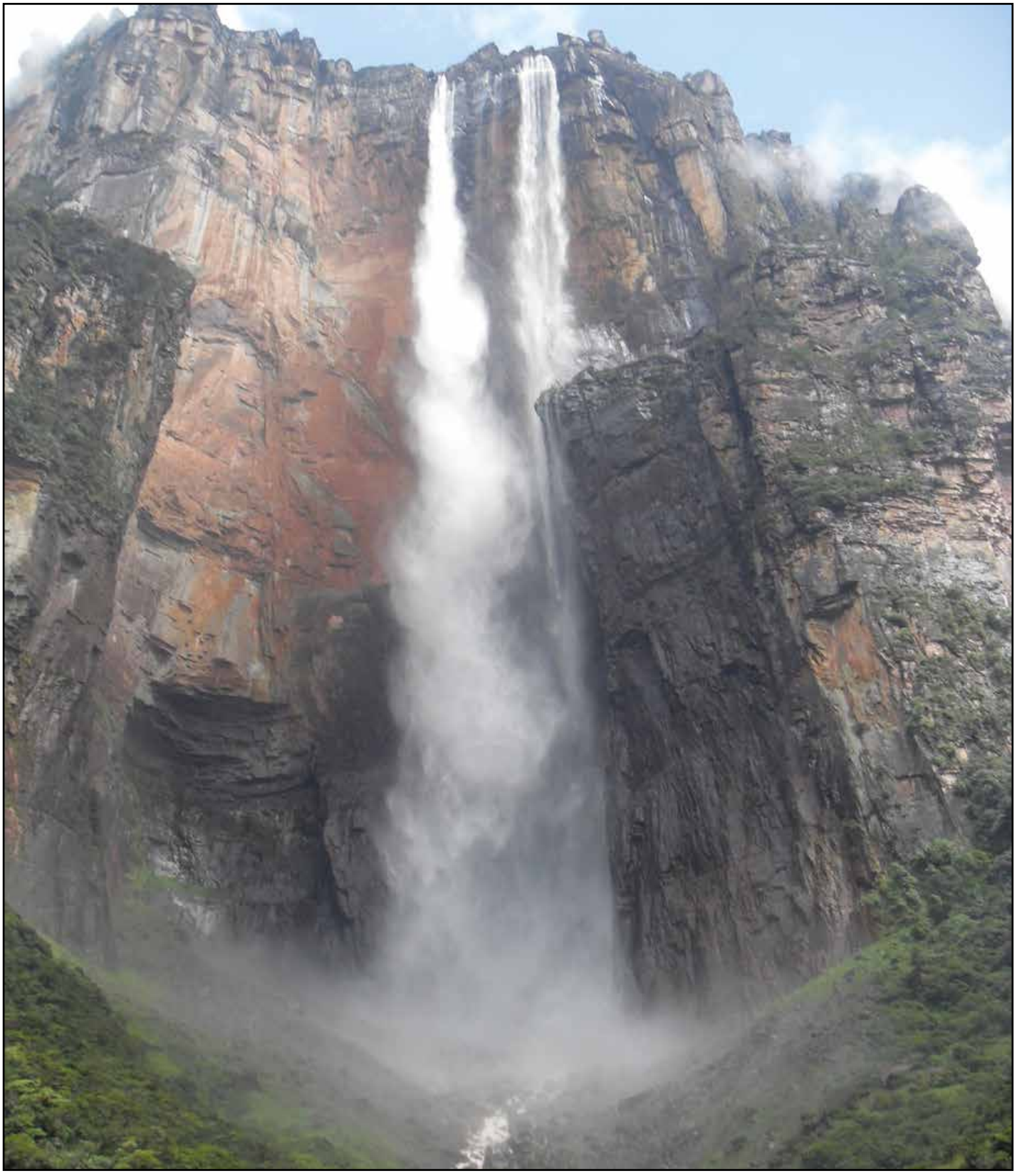

Fig. 1 Salto Angel

Fig. 2 Gran Sabana

Fig. 3 Monte Roraima

Noen har muligens lest boka *Den tapte verden* av Arthur Conan Doyle eller sett en av filmene med samme navn eller hørt det som skuespill på radio. Historien handler om oppdagelsen av en tapt verden med forhistoriske dyr (dinosaurer selvsagt) og planter på et fjellplatå langt inne i Amazonas. Selv om historien er fiksjon, er fjellplatået, eller helst platåene, virkelig. Jeg har vært der og sett det. Det var ikke mange spennende dyr, men derimot svært mange spennende planter hvorav brorparten er endemismer. Min tur var en familietur hvor alles ønsker skulle bli oppfylt: Jungel, fjell, elver og kritthvite strender. Alt dette fant vi i Venezuela, heldigvis var vi der før kollapsen i økonomien.

Disse fjellplatåene i jungelen er rester av Gondwanaland, et stort, gammelt kontinent hvis rester sprakk opp for 160 millioner år siden da Afrika rev seg løs fra Sør-Amerika. I Sør-Afrika fins et tilsvarende platå, nemlig Table Mountain. Erosjon har redusert arealet av disse platåene, eller 'tepuis' som de kalles lokalt i Sør-Amerika, der det nå er mange større og mindre av dem. De fleste ligger i Venezuela i grensetraktene mot Brasil og Guyana. Et av de største og mest kjente er Auyán Tepui hvor kildene til elva med verdens høyeste fossefall, Salto Angel (1000 m fritt fall), fins (Fig. 1). Platåene rager omtrent 1000 meter over savannen, Gran Sabana (Fig. 2), som omgir platåene. De fleste er vanskelige å komme opp på unntatt med helikopter. Platået som er lettest å besøke til fots, er Monte Roraima (Fig. 3). Det ligger i Canaima nasjonalpark, og man må ha med guide for å bevege seg der. Oppe på platået ligger treriksrøysa mellom Ecuador, Brasil og Guyana, men det er bare mulig å gå opp fra venezuelansk side.

Fig. 4 *Epidendrum dendrobioides* er en av områdets mange orkideer.

Fig. 5 Orkideen *Octomeria connellii*

Fig. 6 *Utricularia campbelliana* – en epifyttisk (som vokser på trær) blærerot

Vi startet ved en av nasjonalparkens innganger og krysset savannen til fots. Vi hadde to overnattinger underveis. Den siste ved foten av Roraima. Her kom vi inn i regnskog. Selve savannen er dekt av gras, og en av grunnene til at skogen ikke overtar, er avbrenning. De lokale innbyggerne svir av graset hvert år for å holde landskapet åpent. Dette for å lette jakt og fangst ble vi fortalt. Etter å ha overnattet klatret vi opp på platået. Klatringen var ikke teknisk vanskelig, men tung. Vi gikk på en rasvifte hvor en del av fjellsiden hadde kollapset. Her grod-

Fig. 7 Roraima – loddrette klippevegger og tåkeflak

Fig. 8 *Heliamphora nutans* er en insektetende plante i Sarraceniaceae (Fluetrompetfamilien).

de vegetasjonen tett, så vi hadde dårlig utsikt, men desto rikere nærkontakt med vegetasjonen. Det bugnet av orkideer (Fig. 4 og 5) og andre spennende planter, blant annet *Utricularia*-arter (blærerot). Denne slekten fins i mange deler av verden, jeg har sett den på Madagaskar, men den fins også i Norge (Fig. 6).

Etter som vi kom høyere, ble lufta kjøligere, men ikke kald. Slike fjell lager sitt eget vær, og vi opplevde flere ganger korte byger og tåkeflak som kom drivende (Fig. 7). Vi måtte også krysse småbekker som kastet seg utfor stupet over oss. Noen ganger fikk vi bekkene i hodet. Vegetasjonen endret seg også. Plantene ble lavere, og skogen ble glisnere så vi kunne se utover landskapet nedenfor oss. Platåene består for det meste av næringsfattig sandstein. Med all nedbøren og lite jordsmonn blir artsmangfoldet mindre, men ikke mindre spennende. Svært mange arter er tilpasset insektfangst for å spe på menyen (Fig. 8). Vi kjenner slike planter fra Norge også – de før nevnte blærerotene, men vi så også soldogg som var nesten lik de hjemlige. Men de fleste artene var fremmede selv om lyngplanter (Ericaceae, Fig. 9-11) og orkideer ofte er greie å kjenne igjen.

På avstand virker platåene flate, men slik er det ikke. Erosjon i sandsteinen har ført til kløfter og sprekker, utrolige steinformasjoner (Fig. 12) og uoverstigelige steinhav (Fig. 13). Men det er mulig å finne en vei gjennom kaoset, så vi hadde noen fine dagsmarsjer oppe på platået. Det var til og med fine bademuligheter i noen av de mange bekkekulpene som fantes over alt. Noen var også utstyrt med hvite sandstrender! Andre steder var bakken dekket av bergkrystaller. Den harde kvartsen står imot erosjon bedre enn sandstein. Tåkedotter kom og gikk, det samme gjorde korte regnskurer, så regnfrakkene måtte på og av stadig vekk. Dessverre måtte vi ned igjen etter noen uforglemmelige dager. Eventyr i jungelen ventet!

Fig. 9 Lyngveksten *Bejaria imthurnii* er endemisk for Venezuela og deler av Nord-Brasil.

Fig. 10 *Ledothamnus guyanensis* (roraimalyng)

Fig. 11 Lyngveksten *Gaultheria setulosa* er endemisk for Roraima-området.

Fig. 12 Steinformasjoner

Fig. 13 Steinhav

Rhododendron

– mer enn bara blommor

Tekst og foto: Conny Assarsson

Om vi hoppar över blomningen och fokuserar på bladen och samspelet med ljuset, så blir upplevelsen av våra rhododendron så mycket större. Våra rhododendronbuskar är ju mycket mer än bara blommor.

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Rhododendron yakushimanum × *tsariense* köpte jag för många års sedan från Cox. Jag har sedan sticklingsförökat den och har nu tre exemplar i olika ljusförhållande (Fig. 1, 2, 3). Bilderna är från en av buskarna, där bilderna visar samma skott vid olika

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

ljusförhållande. Det gäller att skifta perspektiv för det är dom värda.

Jag fortsätter med *Rhododendron yakushimanum* × *recurvoides* (Fig. 4, 5, 6), där visar bilderna på skillnader mellan den mörkgröna ovansidan av bladen och den av indumentum kanelfärgade undersidan. Därtill kommer nytillväxten med alla sina fokusmöjligheter för ögat och kameran.

Så kommer *Rhododendron* 'Maruschka' (Fig. 7, 8, 9), en japansk azalea som i storlek är mindre än föregående i höjd, men inte i sitt stora färgspel, från den gröna nytillväxten till dom djupt vinröda nyanserna på vinterhalvåret. Sen kommer rimfrost både om hösten och vårvintern att förgylla tillvaron för oss rhododendrondyrkare. Utöver allt detta så blommar den med sina mörkröda blommor. Mer kan man inte begära eller önska sig.

Fig. 7

Fig. 8

Vi kryper ner i storlek både i höjd och bladstorlek och tittar då på *Rhododendron nakaharae* (Fig. 10, 11). Den är inte över femton centimeter hög och breder ut sig som en marktäckare. Blommorna är stora i förhållandet till bladstorleken. Blomfärgen är stark rödorange, men det är bladen i rimfrost jag vill uppmärksamma här. Den blommar bara en gång om året, men rimfrost och snö kan lysa upp den under vinterhalvåret vid många tillfällen, missa inte det.
Jag slutar med en azalea, de är nog de inom släcktet som erbjuder de största variationerna av intryck plus sin blomning och dofter. Bilderna (Fig. 12, 13, 14, 15) visar *Rhododendron*

Fig. 9

Fig. 10

Fig. 11

‘Daviesii’ från de nya årsskotten med sina milda färger i gröna nyanser till sommarens lite blådaggiga blad. Höstfärgerna är fantastiska när de börjar gå över till mera röda nyanser, slutligen blir de mörkt vinröda.
Sist kommer det rimfrost på bladen och sedan står buskarna där i sin vinterskrud till året börjar om igen.
Tack, säger Conny.

Fig. 12

Fig. 13

Fig. 14

Fig. 15

GIMLE PLANTESKULE

Stort utval i planter for hagen

Spesialområde:
Rhododendron og surjordsplanter

Kontaktinformasjon:
Gimle Planteskule
Vikøy,
5600 Norheimsund

Tlf.: 56 55 04 80
Faks: 56 55 04 87
gimle@vestplant.no
www.vestplant.no

Prøv magnolia!

Tekst og foto: Ole Jonny Larsen

Magnolia er planter som passer svært godt sammen med rhododendron. De er begge surjordsplanter og kan derfor lett dyrkes sammen. Flere av verdens rhododendronforeninger er fellesforeninger for de som dyrker planter fra begge slektene, gjerne også med kamelia der disse trives. Det Sydsvenske Rhododendronsällskapet skifta faktisk for få år siden navn til *Sydsvenska Rhododendron- och Magnoliasällskapet.* **Jeg våger å tippe at magnolia er en** *coming plants* **i norske hager. Kanskje denne teksten vil friste litt?**

Kari Wiik med *Magnolia* 'Wada's Memory'

Magnolia vokser naturlig i Asia og i Nord-Amerika. Det er beskrevet ca. 80 arter, både løvfellende og vintergrønne, men de sistnevnte er ikke aktuelle i Norge. Magnolia er mest kjent som trær som blomstrer på bar kvist, altså før løvet kommer ut. De kan da være helt dekket av blomster og er et fantastisk syn. De finnes både med hvite, rosa, røde og gule blomster. Enkeltblomstene er store og blir iblant sammenlikna med tulipaner.

Magnolia er varmeelskende planter. De trenger en lang vekstsesong for å modne nye skudd. De trives derfor godt på Sør- og Østlandet, men er mer lunefulle langs vestlandskysten. Magnolia kan oppfattes som lite hardføre fordi de ofte fryser i skuddspissene, men det er manglende sommervarme som da er problemet, ikke vinterfrosten. Når de har fått modnet nyveksten godt av, er de faktisk ganske hardføre. Uansett er Sør-Norge nordgrense i verden for magnoliadyrking, det må en ha i tankene når en vil prøve å dyrke noen av dem.

De vakre blomstene er selvsagt den viktigste grunnen til å plante magnolia. På minussida må nevnes at de fleste blir ganske store og ikke passer i små hager. Det kan også ta noen år før de begynner å blomstre. Om en sår magnoliafrø, tar det gjerne opp mot 20 år eller mer før de første blomstene viser seg! Heldigvis går det fortere når en kjøper større planter i hagesentrene. De selges ofte med blomsterknopper. En bør være sikker på hvor en vil plassere sin nyinnkjøpte magnolia, for de hater å flyttes og dør ofte om en prøver på det.

Magnolia 'Galaxy'

De er heller ikke særlig glade i beskjæring. Greiner kan fjernes inne ved stammen, men om en bare korter dem halvt inn, vil planten i løpet av få år se ut som en heksekost og må bare kasseres. Så det enkleste dyrkingsrådet er: Plant den der du skal ha den – og la den være i fred. Har den først etablert seg, er den enkel i kultur.

Det er to hovedgrupper av magnolia om en ser det fra et norsk hagesynspunkt: de vårblomstrende og de sommerblomstrende. For mange er det kanskje de vårblomstrende med blomster mer og mindre på bar kvist, som oppfattes som «ekte» magnolia. De sommerblomstrende skiller seg ut med at de blomster seinere, etter at alle bladene har sprunget ut. Slik sett er de mer som «vanlige» busker. På den annen side er det disse som er de enkleste og sikreste å dyrke.

VALG AV PLANTER

Utvalget i norske hagesenter er ikke særlig stort, og det kan også være ganske tilfeldig fra år til år. De fleste plantene som tilbys, er importert fra lenger sør i Europa, og det er lite kunnskap der om hvilke som passer i vårt nordlige klima. Selv har jeg prøvd mer enn 20 ulike typer og sitter igjen med 5–6 som er gode så langt nord og vest som i Ålesund. Det vil da si at de selv her får nok sommervarme til å modne skudda hvert år. Alle som fryser tilbake hver vinter, har jeg malt opp til flis etter 2–3

Magnolia × *loebneri* 'Merril'

Magnolia 'Wada's Memory'

år. Det er ingen vits i å vente og se om de skal klare seg bedre med åra!
Både arter og hybrider er tilgjengelige i handelen. De mest kjente og dyrka av artene er sommermagnolia (*M. sieboldii*), snømagnolia (*M. kobus*) og stjernemagnolia (*M. stellata*). Stjernemagnolia har en ganske kompakt vekstform, noe som gjør at den også kan plantes i mindre hager. Sommermagnolia er nok den sikreste og letteste å få til av alle. Den blir ikke stor og blomstrer midt på sommeren fra ung alder. En annen god art som er sjeldnere å finne i norske hager, er wilsonmagnolia (*M. wilsonii*). Den er mye høyere, men har den fordelen at en etter hvert ser blomstene nedenfra, og da tar de seg utrolig bra ut!

Magnolia wilsonii

De har nemlig vakre plantedeler i oransje eller rødt som lett blir oversett fordi de er skjult av kronblada. Dette gjelder også sommermagnolia.
Den mest kjente hybridgruppa er den som kalles praktmagnolia (*M.* × *soulangiana*). Denne finnes i et stort utvalg navnesorter med ulike blomsterfarger og -former. Etter min erfaring er disse ikke gode på Vestlandet, men fungerer sikkert godt i områder med mer sommervarme.
Det er vanskelig å gå gjennom hybridene, for det finnes svært mange, og hvert år dukker det opp nye ukjente typer i hagesentrene som ikke er utprøvd for norske forhold. Jeg vil begrense meg til å ramse om de jeg selv har best erfaring med.
Magnolia 'Wada's Memory'. Smal og høy vekst, hvite blomster på bar kvist. Svært hardfør og lettdyrka. Dessverre vanskelig å få tak i.
Magnolia × *loebneri* 'Merrill'. Bred vekstform, middels høy, kremhvite blomster. God herdighet.
Magnolia 'Galaxy'. Den beste rosa-røde sorten for kjølige forhold. Blir stor og ganske bred. Blomstrer over flere uker, i starten før blada kommer. Meget hardfør. Denne bør definitivt velges framfor *M.* 'Susan' som hagesentrene tilbyr mengder av hvert år. Den siste har fine rosa blomster, men er langt mindre hardfør enn 'Galaxy'.
Det finnes en norsk magnoliahybrid, *Magnolia × wieseneri* 'Aashild Kalleberg', produsert av Olav Kalleberg i Agder. Den er vel-

Magnolia 'Aashild Kalleberg'. En norsk hybrid!

dig kraftigvoksende og tar stor plass. Store flotte hvite blomster og god herdighet. Ikke lett å få tak i.
Jeg har ikke lyktes med de gulblomstrende, men er redd det skyldes meg selv og ikke plantene, så en bør ikke være redd for å plante sorter som 'Yellow Bird' og 'Yellow Lantern' om en kommer over dem.
Noen av våre medlemmer i Sør-Vest vurderer å starte opp et slags «magnoliaforum». Det gleder jeg meg til å høre mer om. Ellers håper jeg at 2021 blir året da flere av våre medlemmer kjøper sin første magnoliaplante!

Fra førstelektor Vibekke Vange ved Ringve botaniske hage i Trondheim har vi fått deres erfaringer med dyrking av magnolia der:
I Ringve botaniske hage har vi både *Magnolia kobus*, *M. acuminata* og *M. stellata* som har vokst her i over 30 år, sammen med *M. sieboldii*, som ble plantet ut i 2006. Det skal sies at vi synes at både *M. stellata* og *M. kobus* ser litt avvikende ut fra de rene artene, så om det er 100 % rene arter kan jeg ikke garantere.
Alle de nevnte har blomstret; *M. stellata* med stort flor hvert år siden 2010, *M. kobus* med noen relativt få blomster de siste 3-4 årene, og *M. acuminata* med en god del blomster, men disse er såpass diskret i fargen at blomstringen går litt mer under radaren. *M. sieboldii* har vokst til en flott busk av ca. 1,5 meters høyde, med et stort flor hvert år, opptil 40 blomster samtidig.

Magnolia stellata

Magnolia 'Yellow Lantern'. Et merkelig fenomen er at gulblomstrende magnolia får lysere blomster jo lenger nord de vokser.

En gammel magnolia som det sto om i avisa på tidlig 1990-tall, var *M. salicifolia*. Den blomstret på sent 80-/90-tall fram til den døde i 1996.
M. kobus og *M. acuminata* er de to magnoliaene som danner trær av en viss størrelse her i hagen.

Magnolia 'Galaxy' ca. fem meter høy

Bladenes språk

Tekst og foto: Per Anker Pedersen

Bladene avspeiler plantenes sjel, kan en kanskje si, eller plantenes egenart og tilstand – for å moderere det litt. Mange av oss plantenerder er mer opptatte av blader enn av blomster, både fordi variasjonen i bladenes utseende kan være minst like stor som variasjonen i blomstene, men også fordi de formidler trivsel eller mistrivsel og spesielle tilpasninger til miljøet.

Vakker bladmosaikk. 19 rhododendronarter er mer eller mindre synlige på bildet. Foran står *R. williamsianum, R. pseudochrysanthum, R. farinosum, R. hyperythrum* 'Omo', *R. adenosum, R. faberi* ssp. *prattii* og noen få blader av *R. eclecteum*. Litt lenger bak står *R. rubiginosum, R. cardiobasis, R. platypodum, R. sphaeroblastum, R. bureavii* 'Ardrishaig'og *R. longipes*. Lengst bak ser vi *R. ambiguum, R. ochraceum* (så vidt synlig), *R. oreothrephes, R. denudatum, R. hunnewellianum* var. *rockii, R. souliei, R. rubiginosum* og *R. pachytrichum* var. *monosematum*. 27.09.2020.

Et midlertidig bed jeg plantet til i 2018 og 2019 har gitt en god illustrasjon av noe av den enorme variasjonen i bladverket hos rhododendron. En hyggelig og utilsiktet effekt av plassmangelen var at plantene dannet en vakker mosaikk av ulike bladformer og -farger. De fleste plantene var ganske små ved levering, men det begynner allerede å haste med å gi dem mer plass. Hvis en har god plass og en hage med varierende jord- og lysforhold, ville det være spennende å kunne designe plantinger med større vekt på bladverkets utseende. Medlemsturen til Danmark i 2019 var i så måte en stor inspirasjon. Der så vi flere eksempler på plantinger med kombinasjoner av arter som ga flotte strukturer, blant annet i hagene til Hans Eiberg og Jan og Berit Brodersen. De hadde klart å vise fram mye av mangfoldet i rhododendron i kompakte og oversiktlige anlegg.

Utvikling gjennom året

Skuddstrekningen og utviklingen av de nye bladene viser en variasjon både i farge og form og glans som er like fascinerende som blomstringen, og den varer lenger. Vær, vind og andre miljøfaktorer påvirker både størrelse og farge. Unaturlig gule blader er et velkjent fenomen. Ofte skyldes det rotproblemer og redusert evne til opptak av næring. Det kan oppstå etter reduksjon av rotsystemet etter flytting, og det kan skyldes lavt innhold eller dårlig tilgjengelighet av visse næringsstoffer. Det hjelper lite om blomstene er fine og tallrike, hvis bladverket er utrivelig og gir planten et dårlig inntrykk. Heldigvis kan problemene ofte løses ved å gi planten litt gjødsel og litt tid, eventuelt prøve å endre litt på pH.

I de kaldeste periodene på vinteren krøller bladene seg hos mange arter (termonasti) for å redusere vanntapet. Men også når det gjelder dette fenomenet er det variasjon. Etter noen kalde dager med barfrost og minus 6–8 grader og litt vind i begynnelsen av januar 2021 hadde bladene på de fleste artene i min hage krøllet seg godt sammen, men det var en del unntak. *R. aberconwayi*, *R. farinosum*, *R. parvum*, *R. globigerum*, *R. dendrocharis*, *R. pseudochrysanthum* og *R. insigne* hadde foreløpig ingen synlig reaksjon på kulda. På noen arter hadde bladskaftet bøyd seg uten at bladplaten hadde krøllet seg, f.eks. *R. denudatum* og *R. recurvoides.* Disse forskjellene er en påminnelse om plantenes særegenheter og tilpasninger og er interessante å følge med på.

Våren 2020 var ganske tøff for mange planter, på grunn av tidlig vekststart og etterfølgende kulde. Mai var uvanlig kald. På flere av mine planter, blant annet *R. denudatum*, fikk fjorårsbladene en rød misfarging. Jeg så lignende rødfarge på *R. sikangense* hos Ole Jonny Larsen i Ålesund våren 2018. Kanskje er dette en respons på sterk solinnstråling ved lave temperaturer, noe som kan utløse skadelige kjem-

Flott sammenplanting av rhododendron, hvor bladverket gir et spennende og variert inntrykk, særlig i år med sparsom blomstring. Bl.a. *R. yakushimanum, R. proteoides*-hybrider og *R. ferrugineum*. Fra Hans Eibergs imponerende hage i Danmark. 27.05.2019.

iske reaksjoner i planter. Produksjon av ekstra pigmenter som beskyttelse i vinterhalvåret er derfor vanlig hos flere arter, f.eks. barlind og mikrobiota, men vi ser det også på unge blader hos flere arter, også hos rhododendron. Hos kultivaren 'Winterpurpur' har bladene naturlig en litt rødlig tone om vinteren. Ustabile temperaturforhold på ettervinteren fører ofte til skader på bladene mens de ligger inne i knoppen. Det fører til unormal krumming, ujevn bladrand og bulking av bladplata, og iblant kan bladene bli delvis gule.

Refleksjon fra indumentet
Å ta en tur i rhododendronplantingene etter at det har blitt mørkt kan gi en spesiell opplevelse av indumentet når det i ulik grad reflekterer lyset fra en lykt. Litt vind kan gi også et annet inntrykk av plantene enn det en vanligvis får, ved at indumentet sees tydeligere. Lav sol kan gi fine inntrykk av indument med brunlig farge.
Jeg liker godt den finske kultivaren 'St. Michel' ('Mikkeli'), men hadde ikke lagt særlig merke til den fine, lyse bladundersiden før ei vindrosse herjet litt med den og snudde bladene opp ned.

Bladstilling
Bladstillingen er også en del av plantenes personlighet. Noen arter og individer presenterer seg bedre eller mer særegent enn andre, med bladverk som fremstår som buketter, mens andre rett og slett «henger med nebbet».

Svært ulike skudd på *R. argyrophyllum* ssp. *nankingense* 'Chinese Silver' (venstre) og 'Winterpurpur' (høyre). 'Chinese Silver' har et nydelig blankt, mørkegrønt bladverk og fiolette unge skudd. Bladene viser fram det fine, lyse indumentet under skuddstrekningen. Kragerø, 31.05.2020.

Bladene på *R. aberconwayi* 'His Lordship' er her upåvirket av noen dager med kaldt og tørt vær, Kragerø, 06.01.2021.

Bladene på *R. calophytum* har krøllet seg i kaldt og tørt vær. Kragerø, 06.01.2021.

Dannelse av røde pigmenter i blader på *R. denudatum*, trolig stressbetinget pga. stress forårsaket av sterk innstråling ved lav temperatur. Kragerø, 02.05.2020.

Dannelse av røde pigmenter i bladene hos *R. sikangense*, trolig stressrelatert, hos Ole Jonny Larsen i Ålesund, 13.05.2018.

På kultivaren 'Winsome' har de yngre bladene både rød bladrand, bladskaft og bladspiss. Bladene beholder dessuten et svakt rødskjær lenge og gir et spesielt inntrykk. Drøbak, 04.05.2020.

På siden

ved Lin Scholten Didriksen

En skrivefør rhododendron-elsker!

Ole Jonny under sitt arbeidsopphold (5 mnd.) i Glendoick Gardens hos Kenneth og Peter Cox i 2000

En mann som jeg lenge har beundret på avstand, men aldri møtt, er Ole Jonny Larsen.
Han setter dype spor i Rhodo-Norge og har opparbeidet seg en unik kunnskap om rhododendron. Han skriver og redigerer bøker og artikler om emnet, har vært med på flere ekspedisjoner for å studere arter i naturen og samle frø, er leder av landsstyret og selger rhododendroner, som han selv dyrker fram, over hele landet

Spennende ekspedisjoner

Noe av det mest inntrykkvekkende Ole Jonny har opplevd blant sine mange planteerfaringer, er å reise på ekspedisjoner til ulike områder av Kina, der rhododendronen vokser fritt og vilt. Der har de fått oppleve utrolig mange ulike arter og også funnet nye former av kjente arter.
Han beskriver det selv slik: «Det å vandre blant tusenvis av rhododendron høyt til fjells i et fremmed land, er vel det største jeg har opplevd innen dette området. Og så føler en seg litt i slekt med de store som har gått foran oss, plantejegerne.»

Forfatteren

Ole Jonny trer selv fram som en ivrig plantejeger, lik dem han beskriver i boken sin: *De store plantejegerne*. Boken bygger på lang tids innsamling av stoff ved å lese om emnet i bøker og artikler, og særlig blant engelsk litteratur.
Han har også gitt ut bøker som *Rhododendron i Norge* og *Storblada rhododendron i Norge*. I tillegg har han samlet inn materiell og redigert boken *Min rhododendronhage*, utgitt av Den norske Rhododendronforening. I den samlingen beskriver 29 hageeiere hver sin hage.
Ole Jonny liker svært godt å skrive og har et solid og profesjonelt fundament etter 41 år som norsklærer. Trangen til å formidle kombinert med stor skriveglede, gir god drivkraft i arbeidet med de mange artikler og bøker.

Langvarig hageinteresse

Interessen for hage ble tent da han og kona fikk sin første hage i 1985. I begynnelsen samlet de på mange typer planter, men etter hvert ble det mest fokus på rhododendron. Ole Jonny kan ikke selv forklare sin store lidenskap for rhododendron. «Det bare ER slik», forteller han.
Ole Jonny har en hage som definitivt kan beskrives som en samlerhage, men han ønsker også at den skal framstå som en prydhage. Hagen er delt i ulike områder med vannhage, fjellhage, stauderabatt, woodland og mer. Han er veldig inspirert av boken til Kenneth Cox om woodland gardens.
En woodland garden henter inspirasjon fra naturen og trekker inn det lokale plantelivet. I Norge har vi begrepet naturhage, men jeg er ikke sikker på om det betyr helt det samme. Når Ole Jonny beskriver sin hage som en samlerhage anlagt som en prydhage, blir det naturlige til kultur. Dette må være en interessant hage å besøke!

Egenproduserte planter

Ole Jonny Larsen selger rhododendron fra egen produksjon. Plantene driver han fram fra frø, tidligere også fra dem han har samlet på sine ekspedisjoner. Dette er et tålmodighetsarbeid, da det om enn med individuelle ulikheter, tar mange år fra en liten rhododendronplante blir til en busk i full blomst. Det dyrkes fram både arter og hybrider. Han har også selv utviklet noen hybrider, som han galant har navnsatt etter kone og barnebarn. Disse er ikke for salg.
Hans favoritt blant rhododendron er de storbladete artene. Der har han krysset sin egen variant som han har kalt 'Northern Giant'. Dette er et kryss mellom *R. kesangiae* × *sutchuenense* var. *giraldii*.

Styreleder for Den norske Rhododendronforening (DnR)

Det er ikke bare i egen hage Ole Jonny dyrker sin interesse for rhododendron. Jeg har nevnt de mange bøker og artikler han har skrevet, men han har også engasjert seg i DnR, hvor han er leder. Han beskriver drivkjernen i DnR som arbeidet i avdelingene, *Lapprosen*, som du nå selvfølgelig leser i, årsmøtene og planteimportene. Samarbeidet i DnR fungerer godt, er konfliktfritt, og det er mange som har interesse for rhododendron i Norge. Det viser et stort og stabilt antall medlemmer i DnR, med en bra aldersblanding og god kjønnsfordeling.

Les mer om Ole Jonny

Bakgrunnen for denne artikkelen er at jeg har korrespondert med Ole Jonny Larsen og bedt ham svare på en del spørsmål. Du kan lese mer på hans fine hjemmeside, der du bl.a. finner en oppdatert liste over plantene han har for salg. Siden heter Ole Jonny Larsens rhododendronside: http://www.lapponicum.com/

Hans egen rhododendronhybrid 'Vegard' etter et barnebarn

En rhododendronentusiast i sitt rette element. Sichuan, Kina, 2013

Honningsopp – en snikende fiende

Tekst: Harald Kårtveit Foto: Venche Talgø, NIBIO

Honningsopp på eik

Honningsopp (*Armillaria* ssp.) er en gruppe sopper som er svært vanskelig å skille fra hverandre. I Norge finnes minst tre arter, skoghonningsopp (*A. borealis*), som er vanlig i hele landet, hagehonningsopp (*A. cepistipes*), som forekommer i Sør-Norge, og mørk honningsopp (*A. ostoya*) som er funnet på Sørlandet og Østlandet.

Honningsopp er en giftig sopp som tidligere ble regnet som spiselig. Den er svært variabel i størrelse og farge. Hatten til honningsoppen er honninggul, gjerne med mørkere skjell, 3–15 cm i diameter. Skivene er lyse, sporepulveret er hvitt. Stilken er 5–15 cm høy, 0,5–1,5 cm tykk og har en ring. Om høsten dannes det hattsopper i tette knipper med sammenvokste stilker nederst. Soppen har om lag 700 vertsplanter. I Norge er det funnet angrep på *edelgran, gran, furu, sypress, thuja, asal, bjørk, bøk, kirsebær, lønn, poppel, pil, rogn, syrin og eik*. Det har også vært angrep på *jordbær* og *pipeholurt*. Skadene er størst i skogsbestand av vanlig gran.

I spredningen av soppen er *rhizomorfer* (sopptråder) i bakken viktige. Disse er beskrevet som skolisselignende, er mørke, forbløffende sterke og seige i forhold til tykkelsen og har et lyst vekstpunkt i enden. De kan lett forveksles med røtter. Honningsoppen ødelegger *kambiumlaget* mellom barken og veden og dreper angrepne trær og busker. Ved angrep kan en finne hvite flak av soppvev mellom barken og veden.

Noen har muligens lest en artikkel om *verdens største nålevende organisme*? Det finnes nemlig en honningsopp i et naturområde i Utah i USA som er flere tusen år gammel og dekker et areal på 10 kvadratkilometer!

Kenneth Cox skriver litt om honningsopp (*honey fungus*) i sin nylige utgitte bok *Woodland gardening*. Han anser soppen som et stort problem i europeiske woodland-hager. Det samme gjelder på Glendoick. The Royal Horticultural Society peker på følgende utsatte planter: *Acer* (unntatt *A. negundo*), *Aesculus*, *Betula*, *Buddleja*, *Fagus, Hydrangea*, *Ilex*, *Malus*, *Prunus*, *Quercus* (med noen unntak), *Rhododendron*, *Rosa*, *Sorbus*, *Syringa* og *Viburnum*. *Magnolia* og *Camellia* er mer motstandsdyktige da de har et større (dypere?) rotsystem. Cox anbefaler å fjerne planterøtter, trestubber og spesielt planterester som er angrepet av honningsopp. Han skriver også at stressede planter på grunn av vannsyk jord, tørke eller som er

Rhizomorfer av honningsopp

Rhizomorfer og hvitt mycel av honningsopp på en granstubbe. Barkbiten som ble brukket løs, henger oppe ved hjelp av rhizomorfer

blitt ustabile på grunn av vind, er mere mottakelige for soppen.

Han mener at rhododendronarter er mer utsatt enn kultivarer. Spesielt nevner han *R. lacteum*, det meste av planter i underseksjon Taliensia og mange planter i underseksjon Neriiflora som spesielt utsatt.

Soppen eller rhizomorfene vil vanligvis befinne seg i det øverste jordlaget, men kan gå ned til 30–35 cm i lett jord og noe dypere i tung leirjord. Han anbefaler å bruke solid plast for å hindre soppen i å komme inn i et nytt område. Et råd er å tilføre soppen *Trichoderma* som da vil motarbeide eller nøytralisere honningsoppen. Han erkjenner at det er ikke noe som kan gjøres for å fjerne soppen dersom den først er til stede i jorden. En løsning kan være å lage såkalte «opphøyde» bed med et ugjennomtrengelig skille under og rundt. Velger en å gjøre det slik, er det best å legge bedet i skrånende terreng slik at en samtidig sørger for tilstrekkelig drenering.

Symptomer på angrep (skade) er gulning av bar eller bladverk, liten tilvekst, greiner som dør ut eller at planten kollapser og dør ut. Planter som er angrepet, kan reagere med en kraftig blomstring før de gir opp.

Norsk institutt for bioøkonomi, NIBIO, har satt opp følgende punkter for å unngå smitte av honningsopp:

• Sykt plantemateriale må ikke kuttes opp til flis for direkte bruk i grøntanlegg.

• Bruk aldri ubehandlet bark direkte fra sagbruk.

• Bruk bare flis og bark som er skikkelig varmkompostert.

• Hager og anlegg på nyryddet skogsmark er utsatte for honningsopp. Det er derfor viktig med grundig ryddearbeid før planting. Infiserte stubber og røtter som for eksempel blir lagt som fyllmasse i søkk i terrenget, utgjør en stor smittefare.

• Ved angrep av honningsopp må de syke plantene og mest mulig av røttene og rhizomorfene graves opp og fjernes (helst brennes).

• Unngå å plante mottakelige vekster på samme stedet som det har stått planter med honningsopp. Ettersom honningsopp har et utall med vertsplanter, er trolig en periode med gressdekke mest gunstig. Etter noen år uten gamle rotrester eller nye vertsplanter vil soppen dø ut.

• Planter som er tørkestresset, såret eller svekket av andre grunner, er mest mottakelige for honningsopp. Det er derfor viktig å holde plantene i jevn, god vekst og bruke planter som er tilpasset klimaet på vokseplassen.

Min personlige erfaring med honningsopp er via bruk av flisekutt malt opp med kvern. Jeg malte opp en anselig mengde og det lå en tid før bruk. Noen av de oppmalte grenene var infisert med denne soppen. Det var skikkelig varmgang i massen, men honningsoppen overlevde. Da jeg tok den i bruk, sorterte jeg bort de rhizomorfene jeg oppdaget, men tydeligvis ikke alt. Massen brukte jeg til toppdekke på en større nyplanting og honningsoppen i form av rhizomorfer er nå spredd i hele beplantningen. Alt dette skjedde fordi jeg ikke hadde kunnskap om honningsopp og dens uheldige virkninger på busker og trær. Smitten kom via en infisert og død fjelledelgran.

Jeg har lest et sted at en kan få kontroll på soppen ved å ha plen eller gressmark i 12–15 år. Den vil da dø ut på grunn av manglende tilgang på næring. Dersom en vil etablere en barriere av kraftig plast, bør denne om mulig gå minst en meter ned i bakken.

Trichoderma harzianum kan en få kjøpt under handelsnavnet *Supresivit.*

I mitt hageanlegg er jeg nå gått over til å bruke kun kjøpt bark. Aldri mer flisekutt!

Litteratur

Cox, K. (2018): Woodland gardening. Glendoick

Giftinformasjonen <www.helsenorge.no/giftinformasjon/>

NIBIO Plantevernleksikonet <www.plantevernleksikonet.no>

En eventyrlig reise

– Rhododendronekspedisjon til Yunnan i Kina 1997

De første rhododendronturistene fra Norge

Ole Jonny Larsen

Kina har ei lang historie som reisemål for vestlige plantejegere. De første begynte å komme heilt i starten av 1800-tallet, og i første del av det 20. århundret var det rene bonanzaen med kolossale mengder nye arter strømmende inn til Vesten, først og fremst til Storbritannia. Men i 1949 var det brått slutt. Den kinesiske revolusjon førte til stengte grenser for de fleste fra vestlige land, og i alle fall potensielle spioner som hadde tenkt seg opp i fjella utenfor de kontrollerende øynene til politi og andre myndighetspersoner! Dette varte i flere tiår, først i 1980 begynte en forsiktig lettelse på det strenge regimet. Peter Cox fra Skottland var blant de aller første fra Vesten som igjen fikk muligheten til å se kinesiske rhododendronarter i sitt rette element. Siden det har det gradvis blitt lettere, og før koronaen satte stopp for de fleste reiser, kunne en uten særlige vansker få vandre fritt i de fleste fjellområda i Kina uten å bli passa på av noen, selv om det på alle måter er lettere om en har leid kinesiske gaider og hjelpere.

I de siste 20 åra har mange nordmenn vært både på krevende ekspedisjoner og enklere turer til Kina for å se rhododendron og andre planter i naturen. Selv har jeg vært tre turer til Sichuan og Yunnan, og mange andre kunne ha vært nevnt. *Lapprosen* har nesten årlig hatt reiseskildringer fra Kina-ekspedisjoner, flere av dem både langvarige og ganske avanserte. Hvordan det blir framover er vanskelig å si, men ingenting tyder på annet enn at kinesiske myndigheter vil ønske utenlandske turister velkommen så snart forholda igjen tillater det.

De første norske som gjennomførte en slik tur i fjella i Kina, var Ingebjørg Opheim Gilberg og Gunnar Gilberg fra Bergen. Så tidlig som i 1997 deltok de på en ekspedisjon ledet av David og Eileen Farnes fra England. Hele gruppa var på åtte deltakere. Gunnar og Ingebjørg hadde deltatt på det årlige møtet i American Rhododendron Society som før første gang ble arrangert utenfor Nord-Amerika, nærmere bestemt i Oban på den skotske vestkysten. Der ble de kjent med Farnes-paret som var erfarne reiseledere og allerede hadde leda tre ekspedisjoner til Kina. Turen varte en hel måned.

En slik tur blir aldri en rein rhododendrontur når det er første gang en er i Kina. Landet er utrolig spennende og har så mye å by på som er fremmed for personer fra Vesten. Mat, kultur og skikker er ulike det vi er vant til, selv om kinesiske storbyer i dag ligner mer og mer på storbyer ellers i verden. Og så er det naturen. Ingebjørg og Gunnar var i Yunnanprovinsen, og det er et av de tempererte områder på jorda med størst mangfold av planter. Og særlig er Yunnan rikt på rhododendronarter.

Ingebjørg var lærer i videregående skole i mange år og har skrevet flere bøker. Hun skrev dagbok på hele kinaturen, og den er nå gitt ut i bokform med tittelen *En eventyrlig reise – Rhododendronekspedisjon til Yunnan i Kina 1997*. Boka er rikt illustrert med bilder fra turen, med planter, natur, kultur og dessuten scener fra dagliglivet, både i byer og på landsbygda. Dette er ikke ei rein rhododendronbok, selv om det er mange bilder av dem også. Ingebjørg forteller om gode måltid, uvanlige matskikker, konserter, hyggelige møter med lokalbefolkning og har også streif innom kinesisk historie.

Gunnar Gilberg har i mange år vært en sentral person i rhododendronmiljøet i Norge og skrev blant annet den første rhododendronboka på norsk, *Rhododendron for alle*, som kom ut i 1993. Hans kunnskaper om denne planteslekta er store og kom godt med når planter de fant under vegs skulle bestemmes.

Boka gir et godt innblikk i hvordan det er å reise i Kina om en vil utenom de store byene og opp i fjella. Det Ingeborg skildrer om teltliv, matlaging i naturen, transport av utstyr og mat på hesterygger og bilkjøring på dårlige veier, er langt på veg likedan i dag som det var i 1997. Den viktigste forskjellen er at vi nå har telefon med oss, og at den faktisk ofte har dekning, selv om en i fjellområder.

I de kinesiske storbyene som vi ofte ser bilder fra på TV, er det moderne skyskrapere og kjente butikkjeder som en kan finne overalt i verden. Men på den kinesiske landsbygda er det ennå mye som er ved det gamle. Riktignok går nesten alle ungdommer rundt med mobiltelefon. De farger håret, tar tatoveringer, kler seg i vestlige klær, og bilene vi ser, er nye modeller av kjente merker. Men samtidig kan vi ennå se bøndene legge kornet ut i vegen for at bilene som kjører over det, skal hjelpe til med treskinga – akkurat som Ingebjørg viser i boka. Griser, hunder og høns rusler rundt mellom husa, og vannbøfler trekker plogen som de har gjort i århundrer. Risplanter må fremdeles plantes en og en for hånd, og mye bæres ennå på ryggen. Og overalt bygges det nye veger og hus. Alt dette blir fint beskrevet i tekst og bilder i *En eventyrlig reise.* For meg var det et hyggelig gjensyn med et land og en natur jeg har besøkt flere ganger. For andre kan det kanskje bli en inspirasjon til å la en drøm gå i oppfyllelse. Personlig ville jeg mye heller ta turen opp i fjella i Yunnan eller Sichuan enn en storbytur til Beijing.

Boka *En eventyrlig reise* er på 64 sider og koster 200 kr. Den er ikke i vanlig salg i bokhandlere utenom noen få i Bergen sentrum. Den kan bestilles direkte fra forfatteren på telefon 90837347. Det kan også nevnes at dere som avdeling får 40 % rabatt på prisen (200 kr) om dere bestiller bøker fra Ingebjørg for videresalg.

Ingebjørg Opheim Gilberg og Gunnar Gilberg sammen med en lokal munk

Mannen og planten

Ludlow & Sherriff

Tekst og foto: Ole Jonny Larsen

George Sherriff (til v.) og Frank Ludlow

Denne gangen gjør vi et unntak i serien om «Mannen og planten» og omtaler to menn og to arter. Grunnen til det er at Frank Ludlow og George Sherriff nesten alltid blir omtalt på denne måten og alltid arbeidet sammen i felten. De var de siste av de gamle plantejegerne, men på mange måter også de første av de moderne. De var de siste som reiste i den «koloniale» stil, med tjenere, pen oppdekking til alle måltider og endog et lite reisebibliotek for at ikke kveldene skulle falle for lange. Men de var også de første som sendte planter hjem med flyfrakt, faktisk så tidlig som i 1938. Transporten av planter fra Østen til Europa hadde alltid vært samlernes store mareritt. Nå kunne altså planter sendes med fly og være i Europa i løpet av noen dager, eller de kunne fraktes i kjølerom på store skip og på den måten også nå trygt hjem i løpet av rimelig kort tid.

Ludlow & Sherriffs siste ekspedisjon i 1949 er slutten på de store klassiske planteinnsamlernes æra. Med kommunistenes seier i Kina samme år stengtes grensene for alle vestlige plantesamlere, og først i 1980 blir det igjen mulig å lete etter planter i de kinesiske delene av Himalaya.

George Sherriff var utdannet offiser og dro til India på slutten av første verdenskrig. Han møtte Frank Ludlow i Kashgar der han arbeidet som lærer med botanikk som fag. De hadde mange felles interesser og utviklet et varmt og livslangt vennskap.

Begge var interessert i oppdagelser, jakt, ornitologi og fremfor alt, landet Tibet. For å få reise rundt og samle planter på den tiden måtte de ha maharajaens tillatelse. De fikk både audiens og tillatelse, og i 1933 la de ut på sin første reise sammen gjennom store deler av Tibet. Allerede på denne første reisen samlet de over 500 planter. Sherriff var dessuten en glimrende fotograf og tok undervegs mange unike bilder og filmklipp fra Tibet på 30-tallet.

Dette ble starten på nesten 20 år med felles utforsking og innsamlinger, både av levende planter, herbarieark og fugleskinn. Til sammen sju ekspedisjoner ble det, foruten Tibet reiste de også i Kina, Sikkim og Bhutan. De elsket eventyr, høye fjell og naturopplevelser, og nettopp på grunn av sin ulike bakgrunn, utgjorde de et svært funksjonelt team. Sherriff med sin militære ballast, behersket detaljert planlegging og logistikk mens Ludlow hadde den faglige utdanningen innen botanikken. Mellom slagene var de ofte hjemme i England, men allerede året etter kunne de være klar til neste ekspedisjon.

Den andre verdenskrigen satte en stopper for alle videre reiseplaner, men de rakk to ekspedisjoner til Tibet og Bhutan etter krigen og før kineserne stengte landet. Frank Ludlow slo seg nå ned i London og fikk en stilling i Kew Gardens ved herbarieavdelingen der han ble til han pensjonerte seg. George Sherriff

Rhododendron sherriffii Foto: Jens Birck

Rhododendron ludlowii Foto: Ole Jonny Larsen

bosatte seg i Ascreavie i Skottland der han og fru Betty dyrket mange av hans egne planteintroduksjoner i hagen. Det var særlig primula som var hans favoritter, og han skal ha vært spesielt flink med de artene som er kjent for å være notorisk vanskelige å dyrke.

Ludlow & Sherriff har introdusert mange flotte planter til dyrking i Vesten. De var selektive og valgte stort sett bare ut arter de selv likte godt, selv om de visste at de var svært vanskelige i kultur. Flere *Meconopsis*-, *Rhododendron*- og *Primula*-arter har de æren for å ha kommet hjem med først. Og det er vel ikke vanskelig gjette hvem *Rhododendron ludlowii* og *Rhododendron sherriffii* har fått navn etter?

Disse to artene er meget sjeldne i kultur i Norge. De er dels vanskelig å få tak i, og i alle fall *Rhododendron ludlowii* er veldig krevende å dyrke. De finnes i noen få samlinger, og *Rhododendron sherriffii* er relativt grei å ha med å gjøre når en først har fått tak i den. Den har ganske små, runde og mørkegrønne blad med et veldig særegent sjokoladebrunt indument. Blomstene er røde. Denne arten er egentlig ganske hardfør, så den ville nok ha vært planta oftere om den bare hadde vært mer tilgjengelig.

Rhododendron ludlowii derimot er en ordentlig særing som passer best for genuine samlere. Den er en liten plante med små blad, men med uforholdsmessig store gule blomster. Den vokser irriterende seint, er ikke spesielt herdig og kan lett bare dø uten synlig grunn. Vil en ha en slik plante til å trives, bør den nok beskyttes mot frost og skarp sol om vinteren. Det er litt ironisk at denne notorisk vanskelige arten er en av foreldrene til *Rhododendron* 'Curlew', en av de mest populære og utbredte gulblomstrende hybridene.

Informasjon fra

Den norske Rhododendronforening

Kontingent og medlemsregister

Kjære medlem!

Vedlagt denne utgaven av *Lapprosen* finner du giro for kontingent 2021 dersom det ikke er inngått individuell betalingsavtale, f.eks. gaveabonnement eller at kontingenten allerede er betalt.

Kontingenten for 2021 er kr 350,00 for enkeltmedlemskap og kr 475,00 for familiemedlemskap.
Familiemedlemskap (ektepar og samboere) gir begge fulle medlemsrettigheter, og man får ett eksemplar av *Lapprosen*.

Betaler du via nettbank, ber vi om at du skriver navnet på medlemmene innbetalingen gjelder i meldingsfeltet. Dette letter kassererens jobb med å registrere innbetalingene. Dersom betaler er annen person enn medlemmet, må vi få oppgitt navnet på medlemmet. **Betalingsfristen er 25. mars 2021.**

Kontingenten innbetales til bankkonto 3411 26 52622.
Innbetaling fra utlandet: IBAN: NO93 3411 2652 622 BIC/SWIFT: DNBANOKK

Vi ber om å bli underrettet om ny adresse ved flytting, eller ved tildeling av gateadresse, slik at vi til enhver tid har et oppdatert medlemsregister. Du vil da få Lapprosen tilsendt uten forsinkelser. Husk også å sende oss melding dersom du får ny e-postadresse. Påminnelse i forkant av møter og aktiviteter blir som regel sendt via e-post.
Ta gjerne kontakt med undertegnede pr post, e-post eller telefon.

Inger-Lise Fonneland
Mellomveien 11
4870 FEVIK
Tlf. 952 83 441
inger.lise.fonneland@gmail.com

Årsmøte

På grunn av pandemisituasjonen kan det heller ikke i år arrangeres et vanlig årsmøte. Årsmøte vil bli gjennomført via e-post og eventuelt digitale møter. Nærmere informasjon kommer på e-post og hjemmesiden i løpet av våren.

Lokalavdelingenes årsprogram 2021

Smittesituasjonen gjør at det er knyttet stor usikkerhet til om det er mulig å gjennomføre de planlagte arrangementene. Lokavdelingene vil informere sine medlemmer om eventuelle avlysningen eller forandringer.

Avdeling Sør

Coronaproblemer medførte avlysning av nesten alle planlagte tiltak i 2020. Fortsatt har vi en uoversiktlig coronasituasjon, og vi ønsker å unngå kontinuerlige avlysninger. Hvert enkelt tiltak vil derfor kun bli gjennomført etter særskilt invitasjon til medlemmer via e-post. Styret og aktuelle vertskap vil kontinuerlig vurdere mulighet for gjennomføring og invitasjon.

Våren:

Årsmøte for **Rhododendron** Sør er satt til 10. mars på Stinta skole, Arendal kl. 19:00. Innkalling og årsberetning sendes særskilt i god tid før møtet. Det kan i denne sammenheng bli aktuelt å vurdere påmelding og begrenset deltakelse.

Dugnad på Dømmesmoen Nærmere informasjon kommer senere

Vårmarked på **Dømmesmoen?**

Hagevandringer Tidspunkt og **s**teder kommer senere.

Klippekurs Praktisk innføring ved Per Vestergaard fra Danmark. Tid og sted kommer senere.

Høsten:

Høstmøte med Harald Olav Aksnes fra Gimle Planteskule med foredrag om biologisk mangfold og jordforbedring. Staudeklubben inviteres.

Dugnad på Dømmesmoen Vi fikser opp før høst og vinter setter inn. **Nærmere** informasjon kommer senere.

Vi sender ut mer informasjon til de ulike arrangementene i god tid i forkant.
Husk at du alltid kan ta med venner og bekjente!

Avdeling Sør-Vest

17. febr.	Årsmøte med foredrag av Magnus Simonsen og Tor Frostestad over tema: En reise i Himalaya. Rogaland arboret kl. 19:00
5. mai	**Hagevandring:** Hos Åse Marie Braut Mellemstrand, Fjellvegen 28, Klepp. Vi kommer tilbake til oppmøtetidspunkt.
28. august	**Dagstur til Stord.** Vi besøker flere hager
22 sept.	**Medlemsmøte i Rogaland Arboret kl. 19:00** med foredrag av Kai og Mina Andersen fra Danmark
24 nov.	**Julemøte i Rogaland Arboret kl. 19:00** med tradisjonelt program.

Inngangspenger for medlemmer kr 50. Ikke-medlemmer kr 100. Vi har kaffe og utlodning på møtene.

Avdeling Vest

13. mars	**Kl. 10:00–15:00 – Formeringskurs: Lær å lage dine egne rhododendronplanter gjennom poding og frøsåing**. Arboretet på Milde, Mildevegen 240. Kursavgift kr 400. Nærmere opplysninger kommer senere.
20. april	**Årsmøte og medlemsmøte kl. 18:30 – Hans Schaefer: Vandringer i rhododendronland rundt Minya Konka i Sichuan** – Hans Schaefer har vært mange ganger i Kinas fascinerende fjellverden og har mye å fortelle. Se også hans artikkel i *Lapprosen* 3–2017
8. mai	**Medlemstur med hagebesøk.** Nærmere opplysninger kommer senere.
15. august	**Medlemstur med hagebesøk.** Nærmere opplysninger kommer senere.
2. november	**Medlemsmøte kl. 18:30 – Trond Høy: Planteopplevelser under fjerne himmelstrøk**

Alle medlemsmøtene våre holdes i møtelokalet til Lions Club Fana, Østre Nesttunvei 10, Nesttun. Inngangspenger kr 50. Kaffe og plantelotteri.

Avdeling Øst

Årsprogrammet fra Rhodo Øst forelå ikke da *Lapprosen* gikk i trykken.

DISTRIBUERT AV POSTEN NORGE

posten

NORGE P.P. PORTO BETALT

RETURADRESSE: Den norske Rhododendronforening PB 1325, 5811 BERGEN

ISSN 1504-6702